

MATERIAŁY I STUDIA

Zeszyt nr 212

Nowe regulacje dotyczące wymagań kapitałowych wobec banków

Marek Stefański

Warszawa, grudzień 2006 r.

Projekt graficzny:

Oliwka s.c.

Skład i druk:

Drukarnia NBP

Wydał:

Narodowy Bank Polski
Departament Komunikacji Społecznej
00-919 Warszawa, ul. Świętokrzyska 11/21
tel. 0 22 653 23 35, fax 0 22 653 13 21

© Copyright Narodowy Bank Polski, 2006

Materiały i Studia rozprowadzane są bezpłatnie.
Dostępne są również na stronie internetowej NBP: <http://www.nbp.pl>

Spis treści

1. Międzynarodowy nadzór bankowy	6
2. Zakres stosowania Nowej Umowy Kapitałowej	9
3. Minimalne wymogi kapitałowe	11
4. Ryzyko kredytowe	12
4.1. Metoda standardowa	12
4.2. Opcje narodowe w metodzie standardowej	15
4.2.1. Adekwatność kapitałowa – uznawanie ECAI	15
4.2.2. Spełnianie przez ECAI kryteriów uznawania – metody weryfikacji	16
4.2.3. Powiązanie ratingów z wagami ryzyka	17
4.2.4. Zezwolenie na stosowanie ratingów niezleconych	17
4.2.5. Ekspozycje organów władzy terenowej i jednostek samorządu terytorialnego	17
4.2.6. Ekspozycje banków	18
4.2.7. Ekspozycje zabezpieczone hipoteką na nieruchomości komercyjnej	18
4.2.8. Ekspozycje detaliczne i MSP (małych i średnich przedsiębiorstw)	19
4.2.9. Ekspozycje zabezpieczone hipoteką na nieruchomości mieszkalnej	19
4.3. Redukcja ryzyka kredytowego w metodzie standardowej	19
4.4. Metoda wewnętrznych ratingów (IRB)	21
4.4.1. Zasady ogólne	21
4.4.2. Kategorie aktywów	23
4.4.3. Szacowanie charakterystyk ryzyka PD, LGD, EAD oraz efektywnego czasu rozliczenia (M)	24
4.4.4. System i proces ratingu	26
4.5. Wyliczanie wymogów kapitałowych w metodzie IRB	27
4.6. Metoda sekurytyzacji w szacowaniu ryzyka kredytowego	29
4.7. Opcje narodowe w przypadku stosowania zaawansowanych metod wyliczania wymogów kapitałowych	30
4.7.1. Zezwolenie na stosowanie metody wewnętrznych ratingów	30
4.7.2. Wprowadzanie metody wewnętrznych ratingów	32
4.7.3. Stosowanie wymogów stopniowego wdrożenia metody IRB w bankach zależnych od podmiotów zagranicznych	33
4.7.4. Równoległe stosowanie metod standardowych i zaawansowanych	33
4.7.5. Obliczanie aktywów ważonych ryzykiem wobec ekspozycji kapitałowych	34
4.7.6. Obliczanie terminu zapadalności (M)	34
4.7.7. Kredyty specjalistyczne	35
4.7.8. Zaliczanie ekspozycji do kategorii detalicznych kwalifikowanych kredytów odnawialnych	35
5. Ryzyko operacyjne	37
5.1. Metody wyliczania wymogów kapitałowych	37
5.2. Opcje narodowe w warunkach stosowania standardowych metod wyliczania wymogów kapitałowych	39
6. Zmiany w szacowaniu ryzyka rynkowego	42
7. Proces analizy nadzorczej	44
8. Dyscyplina rynkowa	47
8.1. Zasady ujawniania informacji	47
8.2. Zakres stosowania dyscypliny rynkowej w Polsce	48
9. Konsekwencje Nowej Umowy Kapitałowej dla banków	51
9.1. Wpływ na cenę kredytu	51
9.2. Przewidywane zmiany w bankach	52
9.3. Zagrożenia i utrudnienia dla banków	54
10. Podsumowanie	56
11. Bibliografia	57

Spis schematów i tabel

Schematy

1. Struktura dokumentu Nowej Umowy Kapitałowej (Basel II)8
2. Zakres stosowania Nowej Umowy Kapitałowej10
3. Propozycje polskiego nadzoru bankowego w sprawie wag ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipoteką na nieruchomości mieszkalnej20
4. Wymogi w zakresie stosowania metody IRB22
5. Struktura wewnętrznego ratingu27
6. System sprawozdawczości — gwarantem dyscypliny rynkowej48
7. Największe przeszkody we wdrażaniu NUK55

Tabele

1. Chronologia prac nad Nową Umową Kapitałową6
2. Wagi ryzyka należności bankowych12
3. Piony operacyjne i wyznacznik β38
4. Zmiany wymogu kapitałowego na ryzyko kredytowe w portfelach bankowych52

Streszczenie

Podstawowym celem opracowania jest dokonanie charakterystyki nowych wymogów kapitałowych, które od stycznia 2007 r. będą obowiązywać w bankach¹ Unii Europejskiej oraz we wszystkich tych krajach, które stosują zalecenia Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego, z wyjątkiem USA (ten kraj będzie stosował je od 2008 r.). Jednocześnie podjęto próbę określenia zmian w bankach po wdrożeniu nowych ustaleń. Opracowanie składa się z dziewięciu rozdziałów.

W pierwszym przybliżono genezę Bazylejskiego Komitetu, przedstawiono harmonogram prac nad ostatecznym dokumentem oraz drogę wdrażania go w państwach Unii Europejskiej. W drugim rozdziale skoncentrowano się na zakresie, w jakim stosowane są nowe zasady adekwatności kapitałowej banków. Kolejne dwa rozdziały poświęcono zagadnieniom najistotniejszym, związanym z poszczególnymi filarami Nowej Umowy Kapitałowej. Scharakteryzowano współczynnik wypłacalności, który jest podstawowym elementem tzw. I filaru NUK i dotyczy minimalnych wymogów kapitałowych. Następnie przedstawiono wymogi kapitałowe odnoszące się do ryzyka kredytowego, metody jego wyliczania oraz dopuszczalne metody redukcji ryzyka kredytowego. W rozdziale piątym zaprezentowano metodę rachunku adekwatności kapitałowej, gdy bierzemy pod uwagę ryzyko operacyjne. Jest to nowy element w dokumencie bazylejskim. W rozdziale szóstym skoncentrowano uwagę na przewidywanych zmianach w zakresie szacowania ryzyka rynkowego, w porównaniu ze wcześniejszymi dokumentami Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego. Kolejne dwa rozdziały przeznaczono na scharakteryzowanie dwóch pozostałych filarów NUK, a więc procesu analizy nadzorczej (filar II) oraz dyscypliny rynkowej (lub ujawniania informacji – filar III). W ostatnim, dziewiątym rozdziale dokonano oceny wpływu NUK na działalność sektora bankowego w Polsce. Można sądzić, że wdrożenie nowych wymogów adekwatności kapitałowej będzie dużym wyzwaniem nie tylko dla banków w Polsce, ale także dla nadzoru bankowego.

Słowa kluczowe: bank (instytucja kredytowa), Nowa Umowa Kapitałowa (Basel II), Dyrektywa w sprawie wymogów kapitałowych (CRD), wymogi kapitałowe banków, nadzór bankowy, współczynnik wypłacalności, zarządzanie ryzykiem bankowym.

Klasyfikacja JEL: G21, G28.

¹ Według terminologii Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego (obowiązującej w państwach Unii Europejskiej), bank jest instytucją kredytową.

Międzynarodowy nadzór bankowy

Postępujący proces globalizacji gospodarek wymusił tworzenie ponadkrajowych organów kontroli nad podmiotami publicznymi. Takimi są banki i to one najbardziej aktywnie funkcjonują w skali międzynarodowej. Kryzysy bankowe w ostatnich czterdziestu latach występowały z różnym natężeniem, powodując zakłócenia w systemie finansowym dotyczących je państw². Aby im zapobiegać, utworzono w 1975 r. Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego. Składa się on z przedstawicieli banków centralnych i bankowych władz nadzorczych krajów Grupy G-10, rozszerzonej o kolejne kraje³. Komitet stanowi forum współpracy państw członkowskich w zakresie nadzoru bankowego i choć jego zalecenia nie mają mocy prawnej, rządy krajów uczestniczących w jego pracach, są moralnie zobowiązane do umieszczania jego zaleceń w prawach krajowych. Głównymi celami jego działalności jest wymiana informacji na temat przedsięwzięć nadzorców krajowych, zwiększanie efektywności międzynarodowego nadzoru bankowego i ustalanie jednolitych, minimalnych standardów nadzoru bankowego⁴.

Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego od kilku lat prowadzi prace nad ujednoczeniem regulacji nadzorczych, dotyczących adekwatności kapitałowej banków, które prowadzą działalność międzynarodową.

Ich efektem było opublikowanie w czerwcu 2004 r. dokumentu pod nazwą Nowej Umowy Kapitałowej (Basel II) (jego nowelizacja nastąpiła w listopadzie 2005 r. i w czerwcu 2006 r.), który szczegółowo określa metodologię pomiaru adekwatności kapitałowej i minimalne docelowe standardy⁵ przewidziane dla nadzoru bankowego.

Tabela 1. Chronologia prac nad Nową Umową Kapitałową

Okres	Działania
czerwiec 1999	Pierwszy Dokument Konsultacyjny
lipiec 2000	Quantitative Impact Study 1 (QIS1)*
styczeń 2001	Drugi Dokument Konsultacyjny
kwiecień 2001	QIS2
listopad 2001	QIS2.5
październik 2002	QIS3
kwiecień 2003	Trzeci Dokument Konsultacyjny
2004/2005	QIS4 i QIS5
styczeń 2004	Kompromis Madrycki**
czerwiec 2004	Publikacja Nowej Umowy Kapitałowej

² *Bank failures in mature economies*, BCBS, 2004, s. 67.

³ Belgię, Kanadę, Francję, Niemcy, Włochy, Japonię, Luksemburg, Holandię, Hiszpanię, Szwecję, Szwajcarię, Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone.

⁴ *History of the Basel Committee and its Membership*, BCBS, 2001, s. 1.

⁵ *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, BIS, 2004; zob. *Ujednoczenie pomiaru kapitału i standardów kapitałowych w skali międzynarodowej. Znowelizowana metodologia*, BCBS, 2004. W listopadzie 2005 r. opublikowano aktualizację pomiaru kapitału i standardów kapitałowych. W porównaniu z dokumentem z czerwca 2004 r. istotną zmianą jest „Poprawka do księgi handlowej” (ang. *Trading book review*) oraz zapisy dotyczące tzw. efektu podwójnego niewykonania zobowiązania. Zob. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A revised framework*, BIS, 2005 oraz kolejną aktualizację w czerwcu 2006 r.: *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A revised framework. Comprehensive Version*, BIS, 2006.

kwiecień 2005	Konsultacja poprawki dotyczącej księgi handlowej i tzw. efektu podwójnego zaniechania zobowiązań
lipiec 2005	Publikacja poprawki do księgi handlowej i tzw. efektu podwójnego zaniechania zobowiązań
listopad 2005	Publikacja znowelizowanej wersji Nowej Umowy Kapitałowej
wiosna 2006	Program rekalkulacji NUK
koniec 2006	Program wdrożenia prostych metod szacowania ryzyka
koniec 2007	Program wdrożenia zaawansowanych metod szacowania ryzyka

* Badanie ilościowego wpływu NUK na wymogi kapitałowe banków. ** Porozumienie osiągnięte przez Bazylejski Komitet w sprawie kalibrowania wymogów kapitałowych (szczegóły w dalszej części opracowania).
Źródło: opracowanie własne.

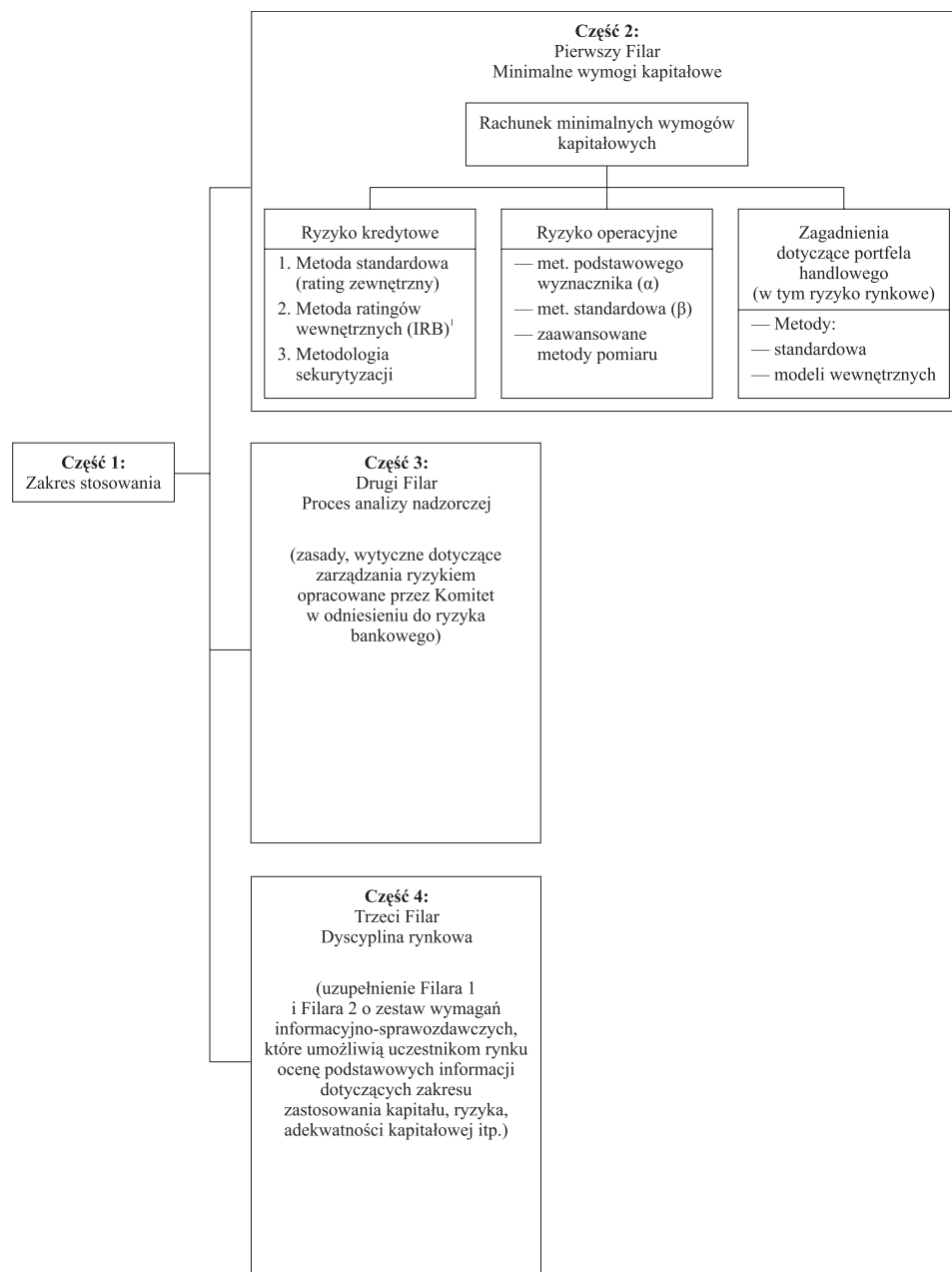
Podstawowym celem przyjętych rozwiązań jest wzmocnienie solidności i stabilności międzynarodowego systemu bankowego; jednocześnie zakłada się, że regulacja dotycząca adekwatności kapitałowej nie będzie źródłem nierówności konkurencyjnej pomiędzy bankami. Rozwiązania te wejdą w życie od 1 stycznia 2007 r., zgodnie z postanowieniami tzw. Dyrektywy w sprawie wymogów kapitałowych (ang. *Capital Requirements Directive* – CRD), na którą składają się dwa akty prawne: przekształcona Dyrektywa 93/6/EWG z 15 marca 1993 r. w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych oraz przekształcona Dyrektywa 2000/12/WE Parlamentu Europejskiego i Rady UE z dnia 20 marca 2000 r., odnosząca się do podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe⁶. Postanowienia Dyrektywy CRD muszą zostać przeniesione, poprzez nowelizację odpowiednich aktów prawnych, do porządku prawnego każdego z 25 krajów członkowskich UE. CRD została uchwalona przez Parlament Europejski we wrześniu 2005 r.⁷ Nowa Umowa Kapitałowa będzie obowiązywać instytucje kredytowe w tych krajach, które stosują zalecenia Bazylejskiego Komitetu ds. Nadzoru Bankowego. Rozróżnienie pomiędzy NUK a CRD jest istotne ze względu na różnice między nimi np. zakres stosowania czy też traktowanie należności od małych i średnich przedsiębiorstw.

Części składowe NUK przedstawiono na schemacie 1. Istotą NUK są trzy filary stanowiące zintegrowany pakiet, które muszą być wdrożone kompleksowo.

⁶ Zob. Ayadi, (2005).

⁷ Zob. *Drugi filar Nowej Umowy Kapitałowej. Dokument Konsultacyjny DK/7/2F*. Wersja przeredagowana CRD ukazała się w czerwcu 2006 r.: Dyrektywa 2006/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 14.06.2006 r.

Schemat 1. Struktura dokumentu Nowej Umowy Kapitałowej (Basel II)

¹ *Internal Ratings Based*. W jej ramach można stosować dwie metody – podstawową (ang. *Foundation Approach*) oraz zaawansowaną (ang. *Advanced Approach*).

Źródło: opracowanie własne na podstawie *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (2006)*, s. 6 i inne.

2

Zakres stosowania Nowej Umowy Kapitałowej

Przyjęty zakres stosowania Basel II obejmuje, w ujęciu w pełni skonsolidowanym, spółkę holdingową będącą podmiotem dominującym w grupie bankowej. Grupami bankowymi są te, których przeważającym rodzajem działalności jest działalność bankowa, chociaż w niektórych krajach grupa bankowa może być rejestrowana jako bank. Metodologia NUK jest także stosowana w ujęciu w pełni skonsolidowanym do wszystkich banków działających w skali międzynarodowej na każdym szczeblu grupy bankowej (schemat 2). Pełna konsolidacja oznacza analizę sytuacji ekonomiczno-finansowej banku na podstawie zaudytowanych sprawozdań, obejmujących zależności między spółkami wchodzącymi w skład grupy. Ma to zapobiec niebezpieczeństwu obarczania konsekwencjami trudności finansowych na jedną lub kilka spółek należących do holdingu. Krajom, w których nie obowiązuje pełna konsolidacja, przyznano trzyletni okres przejściowy na jej wprowadzenie.

Można ją także stosować do banku pojedynczego, pod warunkiem, że kapitał tego banku pomniejsza się o wartość księgową wszelkich inwestycji w podmioty zależne oraz znaczne udziały mniejszościowe. Pełna konsolidacja pozwala ująć całą działalność bankową oraz inne rodzaje działalności finansowej (nadzorowane i nienadzorowane, bez działalności ubezpieczeniowej), prowadzone w ramach grupy obejmującej bank, który działa w skali międzynarodowej. Z tego względu przyjęto, że podmioty z udziałem większościowym banku lub kontrolowane przez banki, firmy inwestycyjne (gdy podlegają podobnym regulacjom lub jeżeli działalność inwestycyjna jest uznawana za działalność bankową) oraz podmioty finansowe (bez podmiotów ubezpieczeniowych) powinny podlegać pełnej konsolidacji. Dla krajów, w których nie obowiązuje pełna konsolidacja, stworzono możliwość przyznania trzyletniego okresu przejściowego na jej wprowadzenie.

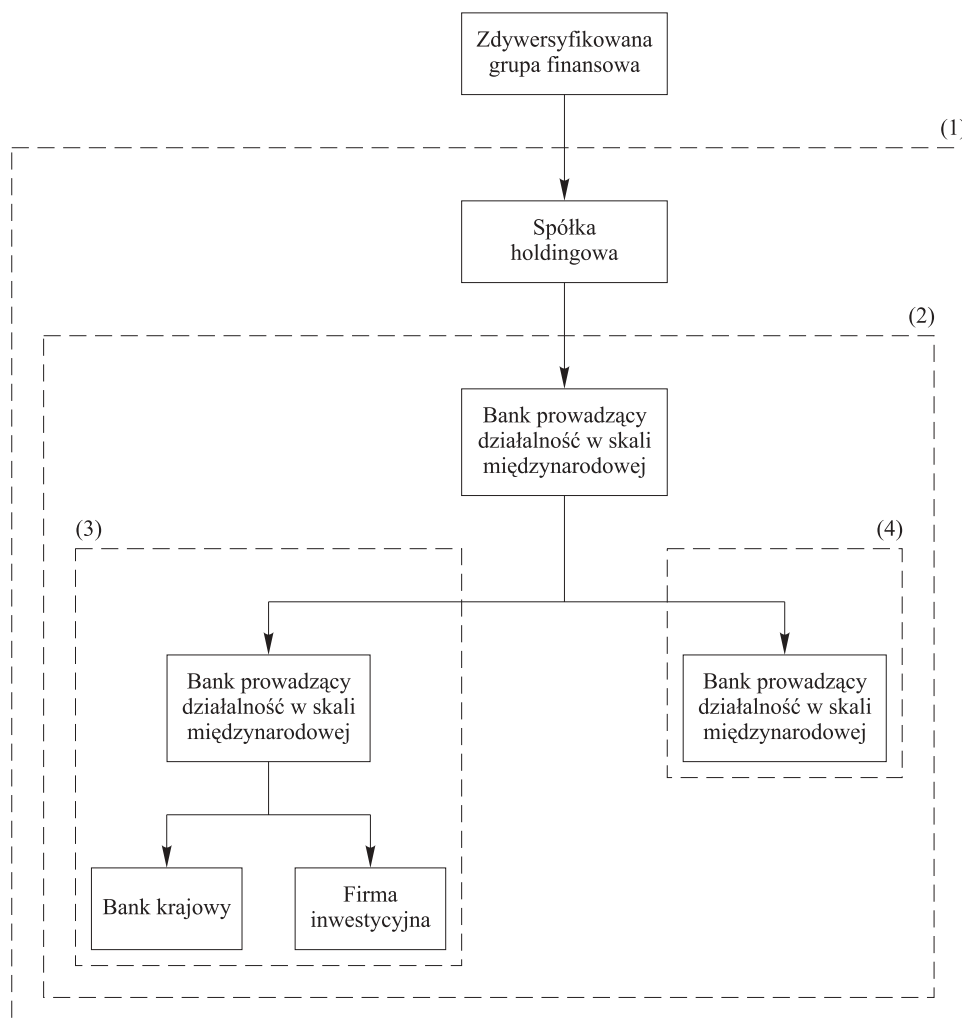
Jednym z zasadniczych celów nadzoru bankowego jest ochrona deponentów, dlatego najważniejsze znaczenie ma zapewnienie dostępności kapitału przeznaczonego do pomiaru adekwatności kapitałowej. W związku z tym postanowiono, że instytucje nadzorcze powinny badać, czy banki są odpowiednio dokapitalizowane w ujęciu indywidualnym, tj. bez uwzględnienia konsolidacji.

Przedstawione rozwiązania mają zabezpieczać przed ewentualnym obciążeniem skutkami trudności finansowych jednej lub kilku spółek należących do holdingu, ale także sztuczemu podwyższaniu bazy kapitałowej poprzez wzajemne udziały oraz nakładaniu się ryzyka działalności bankowej i niebankowej. Pozwolą one zachować przejrzystość kondycji finansowej banków.

NUK przewiduje tzw. opcje narodowe, czyli przepisy, na mocy których lokalne instytucje nadzorcze dokonują wyboru szczegółowych rozwiązań dotyczących regulacji ostrożnościowych. Propozycje rozwiązań odnoszących się do opcji narodowych zostały szczegółowo opisane w serii dokumentów konsultacyjnych Generalnego Inspektora Nadzoru Bankowego, opublikowanych w 2005 r. i w pierwszym kwartale 2006 r.⁸ Ze względu na ich obszerny zakres nie jest możliwe zaprezentowanie wszystkich opcji, dlatego dla potrzeb prezentowanego opracowania wybrano najbardziej istotne.

⁸ *Metoda standardowa wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego*, Dokumenty Konsultacyjne DK/02/SA i DK/02/SA/2; *Metoda zaawansowana wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego*, Dokumenty Konsultacyjne DK/03/IRB i DK/03/IRB/2; *Drugi filar Nowej Umowy Kapitałowej*, Dokument Konsultacyjny DK/7/2F; *Metody proste wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka operacyjnego*, Dokument Konsultacyjny DK/04/OPR; *Trzeci filar. Ujawnienia*, Dokument Konsultacyjny DK/05/Ujawnienia; *Techniki redukcji ryzyka kredytowego*, Dokument Konsultacyjny DK/06/CRM. Wszystkie dokumenty dostępne są na: www.nbp.pl/Publikacje/nadzor_bankowy/pdf.

Schemat 2. Zakres stosowania Nowej Umowy Kapitałowej

(1) granice grupy z przewagą działalności bankowej. Metodologia ma być stosowana w ujęciu skonsolidowanym na tym poziomie, tzn. do poziomu spółki holdingowej włącznie; (2), (3) i (4) metodologia ma być także stosowana w ujęciu skonsolidowanym na niższych poziomach grupy do wszystkich banków prowadzących działalność w skali międzynarodowej.

Źródło: opracowano na podstawie *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (2006)*, s. 11.

3

Minimalne wymogi kapitałowe

Podobnie jak w Umowie Bazylejskiej z 1988 r. i jej nowelizacji z 1996 r. minimalne wymogi kapitałowe opierają się na definicji kapitału regulacyjnego, aktywów ważonych ryzykiem oraz współczynnika wypłacalności⁹. Liczone są z tytułu ryzyka kredytowego, rynkowego i operacyjnego. Współczynnik wypłacalności będzie obliczany według wzoru:

$$R = \frac{FW}{AWR + 12,5 \times WKRR + 12,5 \times WKRO} \times 100\%$$

gdzie:

R – współczynnik wypłacalności,

FW – fundusze własne,

AWR – suma aktywów i zobowiązań pozabilansowych ważonych ryzykiem, obliczona dla ryzyka kredytowego,

WKRR – wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka rynkowego,

WKRO – wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka operacyjnego.

Ogólny współczynnik wypłacalności nie może być niższy niż 8%. Zgodnie z podziałem kapitału regulacyjnego (fundusze własne) na trzy kategorie, kapitał kategorii II ograniczony został do wysokości 100% kapitału kategorii I, a kapitał kategorii III odpowiednio do 50%¹⁰.

Aby zwiększyć dokładność oszacowania ryzyka przedstawiono kilka możliwości pomiaru ryzyka kredytowego i operacyjnego, pozostawiając jednocześnie pomiar ryzyka rynkowego według zasad określonych w dokumencie nowelizacji Umowy z 1996 r. Komitet zdecydował o przesunięciu zagadnień ryzyka stopy procentowej księgi bankowej do drugiego filara, ponieważ uznał, że lepiej połączyć je wraz z zagadnieniami kontroli przez nadzór bankowy.

Do pomiaru ryzyka kredytowego, operacyjnego i rynkowego zaproponowano kilka metod (wykres 1). Pozostałe rodzaje ryzyka (tzw. rezydualne) regulowane są w treści drugiego filara.

⁹ Por. Dziekański (2003), s. 25–26.

¹⁰ Kategoria I — fundusze podstawowe; kategoria II — fundusze uzupełniające; kategoria III — krótkoterminowy dług podporządkowany (do 2 lat) i zyski księgowe netto portfela handlowego.

4 Ryzyko kredytowe

4.1. Metoda standardowa

W tej metodzie wagi ryzyka dla poszczególnych ekspozycji kredytowych nadawane będą na podstawie kryterium podmiotowego kredytobiorcy i przedmiotowego rodzaju należności. Wymienia się należności państwowe, od podmiotów sektora publicznego innych niż władze centralne, od wielostronnych banków rozwoju, należności bankowe, firm inwestycyjnych, korporacyjne, regulacyjnego portfela detalicznego, zabezpieczone na nieruchomościach mieszkalnych, zabezpieczone na nieruchomościach komercyjnych, kredyty przeterminowane, inne aktywa¹¹. Istotą metody jest nadawanie wag ryzyka na podstawie ratingu zewnętrznego i zasadzie, że jego brak oznacza wagę ryzyka 100% (tabela 2).

Tabela 2. Wagi ryzyka należności bankowych (w %)

Kategorie należności	Rating – ocena wiarygodności kredytowej (1)					
	od AAA do AA-	od A+ do A-	od BBB+ do BBB-	od BB+ do B-	poniżej B-	brak ratingu
1. Władze państwowe i banki centralne	0	20	50	100	150	100
2. Bankowe						
• opcja 1	20	50	100	100	150	100
lub						
• opcja 2	20	50	50	100	150	50
• opcja 2 należności krótkoterminowe (2)	20	20	20	50	150	20
3. Korporacyjne	20	50	(3)	(3)	(3)	100
4. Regulacyjny portfel detaliczny	75					
5. Zabezpieczone na nieruchomościach mieszkalnych	35					
6. Zabezpieczone na nieruchomościach komercyjnych	100					
7. Inne	100					

(1) W załączniku VI do dyrektywy 2006/48/WE nie podano ocen ratingowych, a tylko skalę (głównie sześciopunktową) z wagami ryzyka. Poszczególnym ekspozycjom przypisuje się zatem wagę ryzyka zgodnie z tą skalą i wybranym, przez właściwe władze nadzorcze, ratingiem ECAI; (2) z terminem rozliczenia równym lub krótszym niż 3 miesiące; (3) te trzy kategorie zastąpiono dwoma (od BBB+ do BB – waga 100%; poniżej BB – waga 150%).

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 26–33 i *Dyrektywa 2006/48/WE*, załącznik VI.

Do należności od władz państwowych oraz od banków centralnych tych państw stosuje się wagi ryzyka zależne od ratingu wyznaczonego przez uznaną agencję ratingową (ang. *External Credit Assessment Institution* – ECAI) lub agencję kredytów eksportowych (ang. *Export Credit Agency* – ECA)¹². Nadzór bankowy kraju może zezwolić na zastosowanie obniżonej wagi ryzyka do ekspozycji banków wobec władz państwowych lub banku centralnego kraju ich rejestracji, jeśli ekspozycje są denominowane w walucie krajowej i finansowanych w tej walucie. Jeżeli stosowane jest takie rozwiązanie, wtedy nadzory lokalne innych państw mogą pozwolić nadzorowanym bankom na

¹¹ W cytowanej *Dyrektywie 2006/48/WE* wymienia się inne klasy ekspozycji (art. 79), ale generalnie można je sprowadzić do prezentowanych w tabeli 2.

¹² Uzgodniona klasyfikacja ryzyka kraju jest dostępna na stronie internetowej OECD (www.oecd.org).

stosowanie tej samej wagi ryzyka do ekspozycji wobec tych władz państwowych lub banku centralnego, jeżeli spełnią powyższe warunki. Należnościom od Banku Rozrachunków Międzynarodowych, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Europejskiego Banku Centralnego i Wspólnoty Europejskiej można przypisać wagę ryzyka równą 0%.

Należnościom od krajowych podmiotów sektora publicznego, innych niż władze centralne, wagi ryzyka ustala się zgodnie z opcją 1. lub opcją 2. dla należności od banków. W przypadku wyboru opcji 2. nie można potraktować preferencyjnie należności krótkoterminowych. Krajowe władze nadzorcze mogą pozwolić, aby należności od niektórych krajowych podmiotów sektora publicznego można było traktować jak należności od władz państw, jeżeli utworzono je w ich jurysdykcjach. Jeżeli jest stosowana taka opcja, to instytucje nadzorcze innych krajów mogą zezwolić nadzorowanym bankom na wazenie ryzykiem należności od takich podmiotów w analogiczny sposób.

Należności od wielostronnych banków rozwoju (ang. *Multilateral Development Bank* – MDB) posiadają wagi ryzyka oparte na ratingach zewnętrznych zgodnie z opcją 2. dla należności od banków, ale bez możliwości preferencyjnego potraktowania należności krótkoterminowych. Należnościom od banków MDB z wysokim ratingiem można przypisać wagę ryzyka równą 0%. Taki rating Komitet przypisuje bankom, które spełniają ściśle wymienione kryteria¹³.

W stosunku do banków władze nadzorcze będą mogły wybrać jedną z dwóch opcji wagi ryzyka. Wybrane rozwiązanie będzie obowiązywać wszystkie podległe im banki. W przypadku pierwszej możliwości banki otrzymają wagę ryzyka o jedną klasę niższą niż kraj ich pochodzenia. Jednak gdy mówimy o należnościach od banków w krajach o ratingu BB+ do B- oraz od banków w krajach nieposiadających ratingu, waga ryzyka wynosi 100%. Druga możliwość polega na uzależnieniu wagi ryzyka od zewnętrznej oceny ratingowej. Należnościom od banków nieposiadających ratingu przypisuje się wagę ryzyka równą 50%. Należność banku posiadającego rating może otrzymać wagę niższą niż kraj pochodzenia, ale nie mniejszą niż 20%. W opcji 2. należnościom z pierwotnym terminem rozliczenia równym lub krótszym trzem miesiącom można przypisać preferencyjną wagę ryzyka o jedną kategorię korzystniejszą, ale nie mniejszą niż 20%. Taki sposób ustalania wagi ryzyka można stosować zarówno wobec banków posiadających, jak i nieposiadających ratingu, z wyjątkiem banków o ratingu poniżej B-. Jeżeli krajowa instytucja nadzorcza zdecydowała się na preferencyjne traktowanie wyżej przedstawionych należności państwowych, to może w odniesieniu do obydwu opcji przypisać należnościom od banków z pierwotnym, trzymiesięcznym lub krótszym terminem rozliczenia, denominowanym i finansowanym w walucie krajowej, wagę ryzyka o jedną kategorię mniej korzystną niż waga należności państwowych, ale nie niższą niż 20%.

Należności od firm inwestycyjnych można traktować jak należności od banków, jeżeli podlegają one wymaganiam nadzorczym i regulacyjnym, porównywalnym do określonych w NUK, szczególnie gdy chodzi o wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka. W przeciwnej sytuacji należności te podlegają zasadom dotyczącym korporacji.

Wagi ryzyka należności korporacyjnych można ustalać tylko w czterech kategoriach oceny wiarygodności kredytowej (od 20% do 150% – tabela 2). Standardowa waga ryzyka dla tych należności bez ratingu wynosi 100%. Żadnej jednak należności nie można przypisać wagi ryzyka korzystniejszej niż waga przypisana jego macierzystemu krajowi. Władze nadzorcze powinny podwyższać standardową wagę ryzyka przypisaną należnościom bez ratingu, jeżeli w portfelu kredytowym wystąpi wysoki udział kredytów zagrożonych. Władze mogą także rozważyć zasadność stosowania standardowej wagi ryzyka wyższej od 100%. Władze nadzorcze mogą również zezwolić bankom na przypisywanie wszystkim należnościom korporacyjnym wagi ryzyka równej 100%, bez względu na zewnętrzne ratingi. Jeżeli będzie przyjęte takie rozwiązanie, wówczas nadzór bankowy musi zapewnić stosowanie jednej spójnej metody, z ratingiem lub bez niego.

Do regulacyjnego portfela detalicznego zalicza się należności, które spełnią cztery poniżej wymienione kryteria i przypisać wagę ryzyka 75%¹⁴. Oto one:

¹³ *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 28–29. Podano tam również wykaz banków MDB kwalifikujących się obecnie do wagi ryzyka 0%. Zobacz też *Dyrektywa 2006/48/WE*, Załącznik VI, ust. 20.

¹⁴ *Ibidem*, s. 31.

- Kryterium orientacji – ekspozycja ma być wobec osoby fizycznej, osób fizycznych lub małego podmiotu.
- Kryterium produktowe – ekspozycja przybiera jedną z następujących postaci: kredyty lub linie odnawialne (w tym – karty kredytowe i limity debetu), osobiste kredyty terminowe i leasing (np. kredyty ratalne, kredyty samochodowe i leasing samochodów, kredyty studenckie i edukacyjne, finansowanie osobiste) oraz pozabilansowe zobowiązania finansowe lub gwarancyjne dla małych przedsiębiorstw. Do kategorii tej nie zalicza się w szczególności papierów wartościowych (takich jak obligacje i akcje) czy to notowanych, czy też nie. Wylączy się z tej kategorii kredyty hipoteczne w zakresie, w jakim można je traktować jako należności zabezpieczone na nieruchomościach mieszkalnych.
- Kryterium granulacji – instytucja nadzorcza musi być przekonana, że regulacyjny portfel detaliczny jest dostatecznie zróżnicowany – w stopniu zapewniającym redukcję ryzyka w portfelu, uzasadniającym stosowanie wagi ryzyka równej 75%. Jednym ze sposobów osiągnięcia tego celu może być ustalenie liczbowego limitu, który oznacza, że żadna zagregowana ekspozycja wobec jednego kontrahenta nie przekracza 0,2% ogólnego regulacyjnego portfela detalicznego.
- Kryterium niskiej wartości pojedynczych ekspozycji. Największa zagregowana ekspozycja wobec jednego kontrahenta nie może przekraczać bezwzględnie pułapu 1 mln euro¹⁵.

Władze nadzorcze mogą wymagać od banków zwiększenia wagi ryzyka, jeżeli uznają to za konieczne. Przedstawionej wagi ryzyka nie stosuje się do detalicznych kredytów przeterminowanych.

Kredytom w pełni zabezpieczonym hipoteką, ustanowioną na nieruchomości mieszkalnej (zamieszkiwanej lub wynajętej) przypisuje się wagę ryzyka 35%. Warunkiem jej stosowania jest rygorystyczne przestrzeganie kryteriów ostrożnościowych w zakresie dodatkowego zabezpieczenia ponad kwotę kredytu oraz metod wyceny nieruchomości mieszkalnej. Jeśli kryteria te nie są spełniane, wówczas władze nadzorcze mogą podwyższać standardową wagę ryzyka. Kredyty zabezpieczone na nieruchomościach komercyjnych (hipoteka) nie zostały potraktowane preferencyjnie i zastosowano wobec nich wagę ryzyka 100%, chociaż w wyjątkowych okolicznościach można użyć wagi ryzyka 50% (za zgodą właściwych organów nadzorczych).

Dla ekspozycji przeterminowanych przyjęto rozwiązania w zależności od zabezpieczenia i okresu przeterminowania. I tak, niezabezpieczoną część dowolnego kredytu (z wyjątkiem zabezpieczonego hipoteką na nieruchomości mieszkalnej), który jest przeterminowany więcej niż 90 dni, po wyłączeniu utworzonych rezerw celowych, waży się ryzykiem następująco:

- 150%, gdy rezerwy celowe są niższe od 20% niespłaconej kwoty kredytu,
- 100%, gdy rezerwy celowe są wyższe od 20% niespłaconej kwoty kredytu,
- 100%, gdy rezerwy celowe nie są niższe od 50% niespłaconej kwoty kredytu, z możliwością obniżenia tej wagi do 50% przez organ nadzorczy.

W celu określenia zabezpieczonej części przeterminowanego kredytu, uznaje się takie same zabezpieczenia kredytowe i gwarancje, jak w przypadku redukcji ryzyka kredytowego. Przeterminowane kredyty detaliczne wylączy się z ogólnego regulacyjnego portfela detalicznego przy badaniu kryterium granulacji. Kredyt przeterminowany, który posiada pełne zabezpieczenie, ale nie jest ono uznane ze względu na przyjętą metodologię NUK, może otrzymać wagę ryzyka 100%, jeżeli rezerwy celowe osiągną 15% niespłaconej kwoty. Uznane kredyty zabezpieczone hipoteką na nieruchomości mieszkalnej, przeterminowane więcej niż 90 dni, wagi są ryzykiem 100%, z wyłączeniem rezerw celowych. Waga może zostać obniżona do 50%, jeżeli rezerwa jest wyższa od 20% niespłaconej kwoty.

¹⁵ Zagregowana ekspozycja oznacza kwotę brutto (tj. nieuwzględniającą żadnej redukcji ryzyka kredytowego) wszelkich rodzajów ekspozycji dłużnych (np. kredytów lub pozabilansowych zobowiązań warunkowych), które indywidualnie spełniają trzy pozostałe kryteria. Dodatkowo „jeden kontrahent” oznacza jeden lub więcej podmiotów, które można uznać za pojedynczego beneficjenta (np. w przypadku małego podmiotu zależnego od innego małego podmiotu, limit stosuje się do zagregowanej ekspozycji banku wobec obydwu podmiotów).

Wydzielone zostały należności podwyższonego ryzyka, którym przypisuje się wagę ryzyka 150% lub wyższą:

- od władz państwowych, podmiotów sektora publicznego, banków i firm inwestycyjnych, o ratingu niższym od B–,
- od podmiotów korporacyjnych posiadających rating niższy od BB–,
- w przypadku przeterminowanych kredytów detalicznych,
- gdy mowa o transzach sekurytyzacyjnych posiadających rating od BB+ do BB– (350%).

Organ nadzorczy może ustalić wagę ryzyka równą 150% lub wyższą w celu odzwierciedlenia podwyższonego ryzyka, które jest związane z niektórymi innymi aktywami (kapitał innowacyjny, inwestycje w akcje niepubliczne itp.).

W odniesieniu do innych aktywów przyjęto zasadę, że standardowa waga ryzyka wynosi 100%. Organ nadzorczy może zezwolić na traktowanie złota w sztabach, jak gotówki i przypisać mu wagę ryzyka 0%. Ekspozycje sekurytyzacyjne potraktowano odrębnie.

Niektóre ekspozycje przekształca się na ekwiwalenty ekspozycji kredytowych za pomocą współczynników konwersji. Banki mogą skorzystać ze współczynników ustalonych przez władze nadzorcze lub za ich zgodą dokonać oszacowań własnych¹⁶.

Pozwolenie na stosowanie ocen przyznanych przez poszczególne agencje wydaje krajowy organ nadzorczy. Wobec zewnętrznych instytucji oceniających wiarygodność kredytową określono kryteria¹⁷, które muszą być spełnione łącznie. Są to:

- obiektywność,
- niezależność,
- międzynarodowa dostępność/przejrzystość,
- jawność,
- zasoby materialne + wykwalifikowane kadry,
- wiarygodność.

4.2. Opcje narodowe w metodzie standardowej

4.2.1. Adekwatność kapitałowa – uznawanie ECAI

Ratingi przygotowane przez daną agencję ratingową będą mogły być wykorzystywane do obliczenia wymogów kapitałowych przez bank, jeżeli zostaną zaakceptowane przez właściwe władze danego kraju członkowskiego UE¹⁸. Ze względu na brak rozstrzygnięć w CRD co do procedury uznawania ECAI, polski nadzór bankowy proponuje, aby mogła ona zostać wszczęta:

- na wniosek banku zamierzającego wykorzystywać oceny ratingowe danej agencji, przy czym banki nie będą mogły składać wniosków w imieniu agencji będących ich podmiotami zależnymi ani wykorzystywać dokonanych przez takie agencje ocen swoich celów kapitałowych;
- na wniosek agencji ratingowej ubiegającej się o uznanie.

¹⁶ Zob. *Dyrektywa 2006/48/WE*, Załącznik VII, Część 3, s. 107 i Część IV, s. 118-119.

¹⁷ Opracowanie własne na podstawie *Ujednolicenie poziomu kapitału...* op. cit., s. 35. Metodologię szacowania ryzyka kredytowego z zastosowaniem metody standardowej przedstawia P. Van Roy (2005).

¹⁸ Dyrektywy UE nie wskazują bezpośrednio, na jakim szczeblu powinny być podejmowane szczegółowe rozstrzygnięcia prawne w krajach członkowskich. Do czasu implementacji CRD nadzór bankowy stosuje formułę „właściwe władze”.

Nadzór bankowy nie przewiduje rozpoczynania procedury uznawania z własnej inicjatywy.

CRD nie określa zakresu uznawania ratingów, a więc czy powinny być uznawane dla całej działalności ratingowej, którą obejmują, czy w zakresie poszczególnych segmentów produktów. Polski nadzór bankowy uważa, że agencje ratingowe powinny występować oddzielnie o dopuszczenie ratingów dla różnych segmentów produktów¹⁹.

Jeżeli agencje ratingowe funkcjonują w ramach międzynarodowych grup i wykażą, że stosują ujednolicone procedury, politykę oraz metodologię nadawania ratingów w całej grupie, co spowoduje, że dany rating będzie posiadał tę samą opinię o wiarygodności kredytowej ocenianego podmiotu (niezależnie od miejsca dokonania oceny), wówczas proces uznawania ECAI odbywałby się na poziomie grupy i obejmował wszystkie jej podmioty. Zasada ta nie będzie dotyczyć podmiotów stowarzyszonych i spółek *joint venture*.

W CRD zobowiązano właściwe władze do dokonywania bieżącej oceny już uznanej ECAI, która będzie musiała wykazać, że regularnie dokonuje przeglądu nadawanych przez siebie ratingów.

4.2.2. Spełnianie przez ECAI kryteriów uznawania – metody weryfikacji

Zgodnie z CRD właściwe władze danego kraju członkowskiego UE mają możliwość szczegółowego określania, w jaki sposób weryfikować wymogi uznawania ECAI. Weryfikacja spełnienia wymogów będzie dokonywana na podstawie odpowiedzi agencji, które zostały przez nią udzielone we „wspólnym podstawowym pakiecie aplikacyjnym”. Wytyczne dotyczące sposobu weryfikacji określono w dyrektywie, która rozszerza kryterium przejrzystości (obecnie przejrzystości i jawności) i wiarygodności (obecnie wiarygodności i akceptacji przez rynek). Przyjęte kryteria uznawania ECAI to:

- 1) obiektywizm (czy metodologia nadawania ocen wiarygodności kredytowej jest rygorystyczna, systematyczna, konsekwentna oraz zgodna z doświadczeniami historycznymi);
- 2) niezależność (czy metodologia jest wolna od zewnętrznych wpływów politycznych i ekonomicznych);
- 3) bieżący przegląd (czy oceny wiarygodności kredytowej są na bieżąco aktualizowane, czyli po wszelkich znaczących wydarzeniach i co najmniej raz w roku);
- 4) przejrzystość i ujawnianie (czy zasady metodologii są publicznie dostępne i ustalone w sposób rozsądny);
- 5) wiarygodność i akceptacja rynkowa (czy oceny ECAI są uważane za wiarygodne i rzetelne przez ich użytkowników);
- 6) przejrzystość i ujawnianie indywidualnych ocen wiarygodności kredytowej (czy indywidualne oceny są dostępne na równoważnych warunkach przynajmniej dla wszystkich banków, które chcą je uzyskać²⁰).

Właściwe władze muszą traktować wszystkie ECAI na równych zasadach, ale może zaistnieć potrzeba zróżnicowania oceny ECAI pod kątem spełnienia przez nie kryteriów uznania. Nadzorca będzie mógł dla poszczególnych ECAI przypisać odmienne wagi różnym kryteriom, ale przy zachowaniu podstawowego warunku, czy spełnienia kryteriów CRD. Należy stwierdzić, że przy sprawdzaniu czy kryteria uznania są spełniane, właściwe władze otrzymały pewien margines swobody, ponieważ w CRD nie określono poziomu szczegółowości²¹.

¹⁹ Zob. Dokument konsultacyjny DK/02/SA/2, op. cit., s. 11.

²⁰ Ibidem, s. 15–21.

²¹ Zob. Dyrektywa 2006/48/WE, Załącznik VII, część 2.

4.2.3. Powiązanie ratingów z wagami ryzyka

Właściwe władze wiążą ratingi nadane przez daną ECAI z wagami ryzyka wymienionymi w CRD, tj. 0%, 20%, 50%, 100% i 150%. W procesie powiązania, nadzorca zobowiązany jest do uwzględniania tzw. kryteriów technicznych określonych w dyrektywie, które określają także okoliczności dokonywania zmian. Polski nadzór bankowy przyjmuje, że proces powiązania ratingów z wagami ryzyka będzie odbywał się na podstawie wytycznych określonych w Dokumencie Bazylejskim. W tym celu wykorzystane zostaną, szacowane w dłuższym okresie oraz na bieżąco, trzyletnie skumulowane stopy niewypłacalności (ang. *Cumulative Default Rates* – CDR). Dyrektywa określa czynniki ilościowe i jakościowe, które należy wziąć pod uwagę przy prowadzeniu powiązania²².

Władze nadzorcze będą dysponować dwiema różnymi miarami CDR: dziesięcioletnią średnią trzyletnich wskaźników – miarą długoterminowego występowania niewypłacalności dla poszczególnych ocen wiarygodności kredytowej ECAI, a także dwiema najnowszymi, trzyletnimi średnimi. Zostaną one porównane z odpowiednimi miarami wzorcowymi określonymi w Dokumencie Bazylejskim.

Właściwe władze danego kraju UE mogą uznawać proces powiązania ratingów z wagami ryzyka, przeprowadzony wcześniej przez właściwe władze innego kraju członkowskiego UE, bez przeprowadzania własnego procesu powiązania. Polski nadzór bankowy akceptuje tę możliwość, pod warunkiem że pod uwagę będą brane kraje, których procedury postępowania dają rękojmię należytego przeprowadzenia procesu powiązania.

4.2.4. Zezwolenie na stosowanie ratingów niezleconych

Zgodnie z CRD banki wyliczając wymogi kapitałowe, powinny stosować ratingi zlecone. Właściwe władze mogą dodatkowo zezwolić im na stosowanie ratingów niezleconych. Kilka przesłanek przemawia przeciwko ich stosowaniu²³, ale polski nadzór bankowy proponuje warunkowe przyjęcie takiego rozwiązania. W tej sytuacji określone zostałyby kryteria, jakie musiałyby spełniać agencje ratingowe i nadawane przez nie ratingi niezlecone. Jednym z głównych kryteriów powinno być wyeliminowanie możliwości wykorzystywania ratingów niezleconych do wywierania nacisku na oceniane podmioty, które zlecają nadawania ratingów. Ponadto, metodologia nadawania takich ratingów nie powinna się różnić od stosowanej przy nadawaniu ratingów zleconych. Nie byłyby uznawane ratingi niezlecone, które mają charakter ocen punktowych (ang. *credit scoring*).

4.2.5. Ekspozycje organów władzy terenowej i jednostek samorządu terytorialnego

Metoda przypisywania wag ryzyka do ekspozycji władz lokalnych i samorządowych jest taka sama, jak dla banków. Występują tu dwie możliwości (tabela 2). W pierwszej przyjęto uzależnienie wagi ryzyka ekspozycji władz lokalnych i samorządowych od wagi ryzyka ekspozycji rządu centralnego. Waga ryzyka będzie w tym przypadku o jedną kategorię niższa niż dla rządu centralnego. Oznacza to przypisanie ekspozycjom władz lokalnych i samorządowych wagi ryzyka 50% (denominowanym w walucie krajowej) oraz 100% (denominowanym w walucie obcej). W opcji drugiej określono przypisanie wagi ryzyka w zależności od ratingu kredytowego nadanego bezpośrednio władzom lokalnym lub samorządowym.

Polski nadzór bankowy proponuje przyjęcie opcji pierwszej, uzasadniając ten wybór ograniczoną dostępnością zewnętrznych ratingów dla tych instytucji i traktuje ją jako bardziej korzystną w takiej sytuacji. Podkreślić należy, że nie jest możliwe zastosowanie obydwu opcji w tym samym czasie. Przyjęcie pierwszego rozwiązania uniemożliwia jednocześnie stosowanie drugiego w odniesieniu do ekspozycji władz lokalnych i samorządowych, które posiadają ratingi zewnętrzne. Można będzie jednak zastosować podejście polegające na preferencyjnym traktowaniu ekspozycji denominowanych w walucie krajowej (proponując wagi ryzyka na poziomie 20%). Wobec ekspozycji władz lokalnych i samorządowych z innych krajów UE, nadzór bankowy proponuje możliwość stosowania preferencyjnej wagi ryzyka wynikającej z decyzji nadzoru właściwego dla zobowiązanego. Dla tych

²² Zob. Dokument konsultacyjny DK/02/SA/2, op. cit., s. 23–26.

²³ Ibidem, s. 27.

samych ekspozycji, ale pochodzących z krajów spoza UE, proponowane jest drugie rozwiązanie z możliwością zastosowania preferencyjnej wagi ryzyka wynikającej z decyzji nadzoru właściwego dla zobowiązanego.

Nadzór bankowy proponuje także przyjęcie opcji pierwszej dla ekspozycji jednostek sektora publicznego²⁴, ponieważ zgodnie z CRD mogą być traktowane zgodnie z zasadami obowiązującymi dla banków. Możliwe będzie też preferencyjne traktowanie tych ekspozycji, ale tylko w indywidualnych i konkretnych przypadkach.

4.2.6. Ekspozycje banków

W CRD określono, że w stosunku do ekspozycji banków, zgodnie z decyzją władz państwowych, można stosować jedno z dwóch rozwiązań dla określenia wagi ryzyka (tabela 2). Pierwsze oparte jest na ocenie kraju, w którym zarejestrowany jest bank, przy czym jeżeli dany kraj nie posiada ratingu, należy przyjąć wagę nie wyższą niż 100%. Zgodnie z obecnymi ratingami dla władz centralnych w Polsce (A+ waluta krajowa, BBB+ waluta obca), ekspozycje od banków krajowych posiadałyby wagę ryzyka 50% (denominowane w walucie krajowej) i 100% (denominowane w walucie obcej).

Istotą rozwiązania drugiego jest zewnętrzna ocena wiarygodności kredytowej banku, przy czym ekspozycjom banków bez ratingu przypisuje się wagę ryzyka 50%. Rating zewnętrzny nadany bankowi nie może być wyższy niż rating zewnętrzny władz centralnych kraju, w którym bank ma siedzibę.

Polski nadzór bankowy proponuje wybór opcji drugiej, ponieważ zwiększa wrażliwość na ryzyko oraz polepsza alokację kapitału. W obecnej sytuacji Polski, ekspozycje banków krajowych posiadających rating nie mogą podlegać niższej wadze ryzyka niż 50% (denominowane w walucie krajowej i obcej). Prawdopodobnie i banki nieposiadające ratingów będą korzystać z tej samej wagi ryzyka (banki spółdzielcze i część banków komercyjnych).

4.2.7. Ekspozycje zabezpieczone hipoteką na nieruchomości komercyjnej

W CRD pozwolono właściwym władzom na zastosowanie wagi ryzyka 50% w stosunku do ekspozycji w pełni zabezpieczonych hipoteką ustanowioną na nieruchomości komercyjnej znajdującej się w danym kraju, m.in. pod warunkiem braku powiązań pomiędzy wartością nieruchomości a zdolnością kredytową kredytobiorcy, między ryzykiem generowanym przez dłużnika a nieruchomością, a także spełnienia kryteriów prawnych uznawania zabezpieczenia oraz jego wyceny²⁵. Proponowaną wagę można zastosować wyłącznie do części ekspozycji, która nie przekracza limitu określonego niższą z kwot 50% wartości rynkowej nieruchomości, stanowiącej zabezpieczenie lub 60% wartości bankowo-hipotecznej tej nieruchomości. Obecnie ekspozycje zabezpieczone hipoteką na nieruchomości komercyjnej w Polsce posiadają wagę ryzyka 100%. Polski nadzór bankowy nie rozważa możliwości przyjęcia prezentowanego wyżej rozwiązania, jak również złagodzenia kryteriów dopuszczania preferencyjnej wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipoteką na nieruchomości komercyjnej usytuowanych na terytorium kraju członkowskiego, nawet gdy występuje powiązanie pomiędzy ryzykiem generowanym przez dłużnika a nieruchomością²⁶. Stanowisko to jest wiążące dla banków krajowych, jak i banków mających siedzibę w innych krajach UE. Na rynku krajowym wymienione banki nie będą posiadały pozycji uprzywilejowanej, podobnie jak i bank krajowy, który przyjmie jako zabezpieczenie nieruchomość położoną w innym kraju UE. Polski nadzór bankowy zamierza uznawać, przypisane przez nadzory w innych krajach UE na podstawie złagodzonych kryteriów, preferencyjne wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych nieruchomościami.

Najważniejszymi argumentami uzasadniającymi podjęcie takiego stanowiska przez polski nadzór bankowy są:

²⁴ Są to instytucje administracyjne podległe władzom lokalnym, samorządowym lub podmiotom gospodarczym, które są własnością oraz posiadają zakres odpowiedzialności podobny do władz lokalnych lub samorządowych.

²⁵ Dokument konsultacyjny DK/02/SA/2, op. cit., s. 38.

²⁶ Ibidem, s. 39–40.

- rynek nieruchomości komercyjnych w Polsce nie jest dostatecznie rozwinięty,
- brak bazy danych o cenach nieruchomości, stąd banki nie posiadają pełnych informacji w tym zakresie,
- nie wykształcił się rynek na sekurytyzowane wierzytelności zabezpieczone hipoteką na nieruchomościach komercyjnych.

4.2.8. Ekspozycje detaliczne i MSP (małych i średnich przedsiębiorstw)

Ekspozycjom detalicznym, spełniającym ściśle określone warunki (wcześniej omówione), może być przypisana waga ryzyka 75% (tabela 2). W CRD zapewniono możliwość preferencyjnego traktowania ekspozycji sektora MSP, pod warunkiem:

- znaczącej dywersyfikacji,
- precyzyjnie określonego ograniczenia ekspozycji w ujęciu skonsolidowanym (po stronie kredytobiorcy i kredytodawcy).

Ważnym problemem pozostaje konieczność jednoznacznego zdefiniowania małego lub średniego przedsiębiorstwa, ponieważ nie ma jednolitej praktyki w tym zakresie. Polski nadzór bankowy zamierza wykorzystać definicję MSP zawartą w ustawie z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej²⁷ oraz możliwość preferencyjnego traktowania ich ekspozycji.

4.2.9. Ekspozycje zabezpieczone hipoteką na nieruchomości mieszkalnej

W CRD zapisano względnie niski poziom ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipoteką na nieruchomości mieszkalnej (35% – tabela 2), w porównaniu z dotychczasową wagą ryzyka 50%. Określono jednak szereg warunków, z pominięciem których nie może być stosowana. Polski nadzór bankowy proponuje wagi ryzyka dla omawianych ekspozycji w zależności od kilku czynników:

- zaliczenia bądź niezaliczenia do kategorii ekspozycji detalicznych,
- formy wyceny zabezpieczenia (rzeczoznawca, bankowo-hipoteczna),
- wskaźnika LTV (ang. *loan to value*), czyli relacji wartości udzielonego kredytu lub pożyczki do wartości zabezpieczenia.

Propozycje polskiego nadzoru bankowego przedstawiono na schemacie 3.

Jednocześnie warto podkreślić, że nadzór nie przewiduje skorzystania z możliwości złagodzenia kryteriów dopuszczających stosowanie preferencyjnej wagi ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipoteką na nieruchomości mieszkalnej.

4.3. Redukcja ryzyka kredytowego w metodzie standardowej

Ryzyko wynikające z ekspozycji kredytowych, na pokrycie którego trzeba obowiązkowo utrzymywać odpowiednie fundusze własne może być pomniejszone przy zastosowaniu dozwolonych technik²⁸. Do najważniejszych technik redukcji ryzyka kredytowego należy zaliczyć zabezpieczenie, saldowanie bilansowe oraz gwarancje (regwarancje) i derywaty kredytowe.

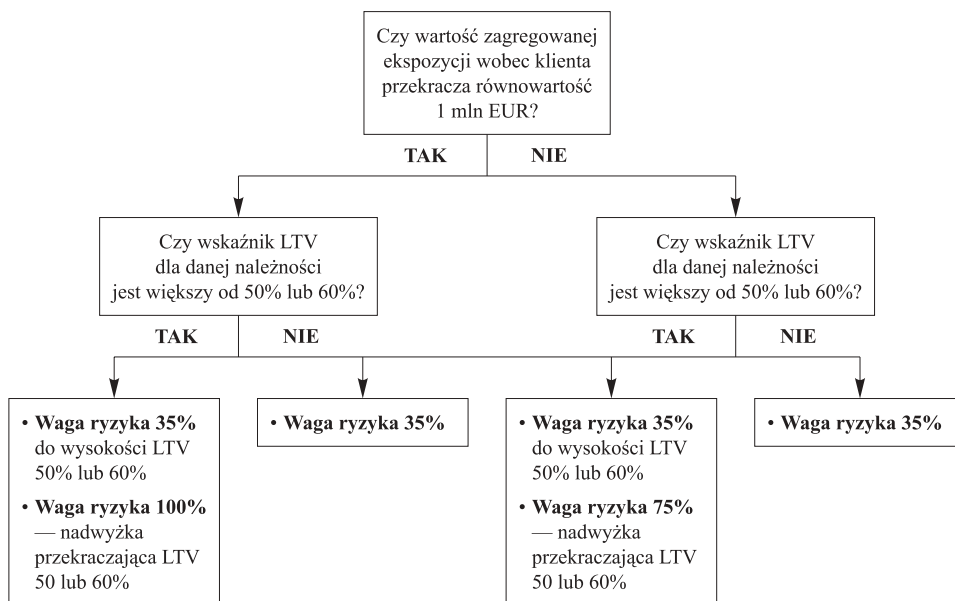
W przypadku zabezpieczeń kredytowych przewidziano dwie alternatywne metody – uproszczoną i wszechstronną²⁹. Banki mogą stosować jedną z tych metod, ale nie dwie jednocześnie w zakresie portfela bankowego oraz wyłącznie metodę wszechstronną, które odnosi się do portfela handlowego. Metoda uproszczona pozwala zastąpić wagę ryzyka kontrahenta wagą ryzyka za-

²⁷ Dz.U. nr 173, poz. 1807.

²⁸ *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 39–60.

²⁹ *Ibidem*, s. 40.

Schemat 3. Propozycje polskiego nadzoru bankowego w sprawie wag ryzyka dla ekspozycji zabezpieczonych hipoteką na nieruchomości mieszkalnej

Źródło: Dokument konsultacyjny DK/02/SA/2, op. cit., s. 43.

bezpieczenia kredytowego w zakresie części ekspozycji objętej zabezpieczeniem kredytowym (na ogół podlega 20% ograniczeniu dolnemu). Metoda wszechstronna umożliwi pełniejsze kompensowanie ekspozycji z zabezpieczeniem kredytowym, ponieważ zezwolono w niej na skuteczne zmniejszenie kwoty ekspozycji o wartość przypisaną zabezpieczeniu kredytowemu.

Bank może wykorzystać ekspozycję netto z tytułu kredytów i depozytów (saldowanie, ang. *netting*) do rachunku adekwatności kapitałowej. Wtedy aktywa (kredyty) traktowane są jako ekspozycja, a zobowiązania (depozyty), jako zabezpieczenie. Bank musi jednak spełnić następujące warunki:

- posiadać sprawdzoną podstawę prawną, pozwalającą stwierdzić, że umowa saldowania lub kompensowania jest ważna w każdej właściwej jurysdykcji, bez względu na to czy kontrahent jest niewypłacalny, czy zbankrutował;
- być w stanie w dowolnym czasie ustalić podlegające umowie saldowania aktywa i zobowiązania odnoszące się do tego samego kontrahenta;
- monitorować i kontrolować swoje rodzaje ryzyka dotyczące niedopasowania terminu rozliczenia; monitorować i kontrolować właściwe ekspozycje w ujęciu netto.

Gwarancje i derywaty kredytowe mogą być wykorzystane do redukcji ryzyka kredytowego jeżeli stanowią bezpośrednią należność od dostawcy ochrony kredytowej i odnoszą się do określonej ekspozycji (portfela) w ten sposób, że zakres ochrony jest ściśle zdefiniowany i niekwestionowany. Umowa musi zawierać możliwe przypadki niezapłacenia przez nabywcę ochrony kredytowej i być nieodwołalna. Nie może także pozwalać dostawcy ochrony kredytowej na jednostronne jej unieważnienie lub zwiększenie kosztu w wyniku pogorszenia się jakości zabezpieczanej ekspozycji. Musi być ona bezwarunkowa i umożliwiać bankowi bezpośrednią kontrolę nad zawartymi w niej zapisami.

Stosowanie technik redukcji ryzyka kredytowego pozwala redukować lub transferować ryzyko kredytowe, ale równocześnie może powodować wzrost innych rodzajów ryzyka (tzw. ryzyko rezydualne). Ryzyko rezydualne obejmuje ryzyko zdarzeń, operacyjne, utraty płynności i rynkowe. Dlatego konieczne jest stosowanie przez banki dobrych procedur i procesu kontroli tych rodzajów ryzyka. Przewidzieć należy potencjalne narzuty na ryzyko rezydualne i korekty wartości ochrony kredytowej z powodu:

- możliwości zmiany ceny rynkowej przedmiotu zabezpieczenia,
- niedopasowania terminu rozliczenia ekspozycji kredytowej i zabezpieczenia,
- niedopasowania walutowego.

Ważnym warunkiem stosowania technik redukcji ryzyka kredytowego jest wypełnianie przez banki minimalnych standardów dotyczących dokumentacji prawnej. Dokumenty wykorzystywane w transakcjach z zabezpieczeniem kredytowym, do saldowania bilansowego, gwarancji (regwarancji) i derywatów kredytowych muszą obowiązywać wszystkie strony i być ważne we wszystkich właściwych jurysdykcjach. Banki zobowiązane będą do przeprowadzania analiz prawnych tak, aby weryfikować wypełnianie tego warunku.

4.4. Metoda wewnętrznych ratingów (IRB)

4.4.1. Zasady ogólne

Nowością w NUK jest zezwolenie na używanie wewnętrznych narzędzi zarządzania ryzykiem kredytowym w procesie szacowania adekwatności kapitałowej. Po spełnieniu minimalnych warunków i wymagań sprawozdawczych oraz uzyskaniu zgody instytucji nadzorczej banki mogą wykorzystywać własne badania charakterystyk ryzyka do obliczania wymogów kapitałowych z danej ekspozycji (schemat 4). Charakterystyki ryzyka obejmują miarę prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania (ang. *probability of default* – PD), stratę z tytułu niewykonania zobowiązania (ang. *loss given default* – LGD), ekspozycję niewykonania zobowiązania (ang. *exposure at default* – EAD) oraz termin rozliczenia (ang. *maturity* – M). Metoda IRB opiera się na miarach nieoczekiwanej straty (ang. *unexpected loss* – UL) i oczekiwanej straty (ang. *expected loss* – EL), ale formuły ważenia ryzykiem generują wymogi kapitałowe tylko dla części UL. Oczekiwane straty potraktowano oddzielnie – oblicza się różnicę między nimi a rezerwami i wprowadzono możliwość dodawania lub obowiązek odejmowania jej od kapitału regulacyjnego³⁰.

Proces wyznaczania adekwatności kapitałowej w metodzie IRB obejmuje:

- przyporządkowanie ekspozycji bankowych do jednej z klas aktywów,
- nadanie poszczególnym ekspozycjom wartości parametrów ryzyka,
- zastosowanie funkcji ważenia aktywów ryzykiem,
- odniesienie wyniku do funduszy własnych banków.

Podstawową zasadą szacowania charakterystyk ryzyka jest spójna definicja niewywiązywania się z zobowiązań stosowana dla całego portfela kredytowego bez względu na narzędzia ratingowe. Przyjmuje się, że w odniesieniu do danego dłużnika wystąpiło niewykonanie zobowiązania, jeśli spełniony jest przynajmniej jeden z warunków:

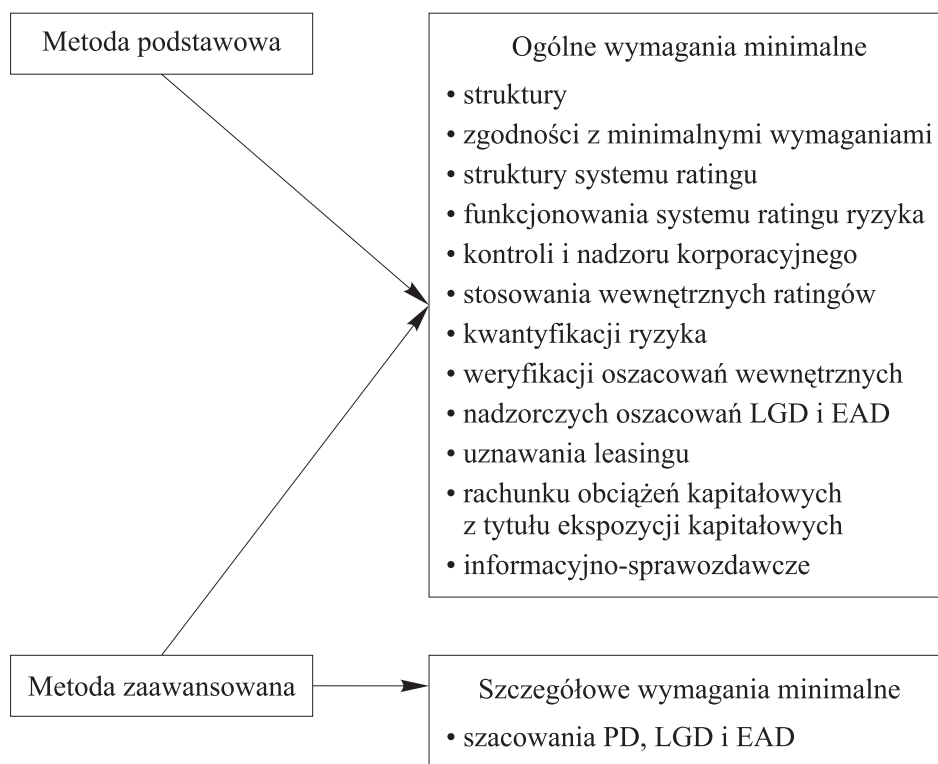
- bank uznał, że istnieje duże prawdopodobieństwo niewywiązania się z zobowiązania bez windykacji,
- nieregulowanie zobowiązań trwa dłużej niż 90 dni odnośnie do każdego zobowiązania kredytowego (przekroczenie sald uznaje się za zaległe, gdy klient przekroczył przyznany limit lub gdy obniżono mu taki limit poniżej bieżącej wykorzystanej kwoty).

Ponadto, jako wyznaczniki uprawdopodobniające brak spłaty należy uznać sytuacje, w których:

- bank zaprzestaje uznawać zobowiązanie kredytowe na zasadzie memoriałowej (nie nalicza odsetek),

³⁰ Ibidem, s. 93–95.

Schemat 4. Wymogi w zakresie stosowania metody IRB

Minimalne wymagania muszą być wypełnione:

- przed złożeniem wniosku o dopuszczenie do stosowania tej metody,
- na bazie bieżącej informacji statystycznej z zachowaniem ciągłości stosowania.

W przypadku okoliczności uniemożliwiających bankowi całkowite spełnienie wszystkich minimalnych wymagań, musi on opracować plan terminowego przywrócenia zgodności i wystąpić o jego zatwierdzenie do władz nadzorczych. Może też wykazać, że niezgodność jest dla przeprowadzenia oceny ryzyka kredytowego nieistotna.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 96–130.

- bank dokonuje przeszacowania rezerw celowych na obserwowane znaczne obniżenie jakości kredytowej po przejściu ekspozycji,
- bank sprzedaje wierzycelność kredytową ze znaczną ekonomiczną stratą,
- bank przystaje na wymuszoną zmianę zobowiązania kredytowego, jeśli jest prawdopodobne, że będzie to skutkowało zmniejszeniem zobowiązania finansowego, wynikającym ze znacznego umorzenia lub wydłużenia terminu spłaty kwoty głównej, odsetek lub (jeśli to właściwe) opłat,
- bank wystąpił z wnioskiem o bankructwo dłużnika lub też zgłosił podobne żądanie w odniesieniu do zobowiązania kredytowego dłużnika wobec grupy bankowej,
- dłużnik wystąpił z wnioskiem lub zostało ogłoszone jego bankructwo, albo podobna ochrona, jeśli skutkowałoby to zaniechaniem lub opóźnieniem spłaty zobowiązania kredytowego wobec grupy bankowej³¹.

W przypadku ekspozycji detalicznych definicję niewykonania zobowiązania można stosować na poziomie poszczególnych produktów, a nie w odniesieniu do dłużnika. Stąd niewykonanie jednego zobowiązania przez dłużnika nie wymaga od banku traktowania wszystkich innych jego zobowiązań jako niewykonane.

³¹ Ibidem, s. 109. Zob. też *Dokument konsultacyjny DK/03/IRB/2*, s. 28, 29.

Ważnym zagadnieniem jest definicja straty wykorzystywana do szacowania LGD w przypadku wszystkich aktywów. Opiera się na pojęciu straty ekonomicznej. Mierząc stratę ekonomiczną należy uwzględniać wszystkie merytorycznie właściwe czynniki. Obejmują one istotne skutki obniżek oraz istotne bezpośrednie i pośrednie koszty związane z płatnościami z tytułu ekspozycji. Banki muszą mierzyć nie tylko stratę zarejestrowaną w ewidencji księgowej, ale muszą być w stanie porównywać straty księgowe i ekonomiczne. Prowadzone przez bank działania windykacyjne oraz poziom ich fachowości w znacznym stopniu wpływają na stopy odzysku i muszą być uwzględnione w oszacowaniach LGD (postępowanie zachowawcze). Należy w nich uwzględnić skutki ewentualnej niezdolności banku do szybkiego objęcia kontroli nad zabezpieczeniem i upłynnienia go.

Aby zacząć stosować metodę IRB bank musi opracować plan wdrożenia określający przewidywany zakres i czas działania, który odnosi się do istotnych kategorii aktywów i jednostek organizacyjnych. Plan powinien być ambitny, ale realny do wykonania i uzgodniony z instytucją nadzorczą. Przewidziano, że w trakcie wdrażania nowej metodologii banki mogą nie spełniać minimalnych wymagań, dlatego przyjęto rozwiązania na okres przejściowy, który będzie trwać 3 lata od daty jej obowiązywania. W tym okresie, zgodnie z decyzją instytucji nadzorczej, można złagodzić niektóre wymagania³².

4.4.2. Kategorie aktywów

W metodzie IRB banki są zobowiązane do klasyfikowania ekspozycji zaliczonych do portfela bankowego jako korporacyjne, bankowe, państwowe, detaliczne oraz kapitałowe. W zbiorze kategorii aktywów korporacyjnych wydzielono pięć podkategorii kredytowania specjalistycznego (finansowanie projektów, finansowanie obiektów, finansowanie towarów, nieruchomości dochodowe, nieruchomości komercyjne wysokiego ryzyka). W zbiorze kategorii aktywów detalicznych wydzielono trzy podkategorie (ekspozycje zabezpieczone na nieruchomościach mieszkalnych, uznane odnawialne ekspozycje detaliczne, inne ekspozycje detaliczne)³³.

Ekspozycja korporacyjna jest zobowiązaniem podmiotu w formie spółki lub współwłasności. Banki mogą wyodrębnić ekspozycje wobec małych i średnich podmiotów. Wydzielenie kredytowania specjalistycznego w ramach aktywów korporacyjnych miało na celu określenie jego formy prawnej i treści ekonomicznej. Kredytowanie specjalistyczne jest stosowane gdy:

- ekspozycja jest wobec podmiotu utworzonego specjalnie w celu finansowania lub administrowania fizycznymi aktywami,
- podmiot kredytowany ma niewielkie inne aktywa i prowadzi niedużą działalność, a więc spłaca zobowiązanie z przychodów otrzymanych dzięki finansowanym aktywom, a nie z niezależnej działalności,
- kredytodawca może w znacznym stopniu kontrolować aktywa i tworzone przez nie przychody.

Ekspozycje państwowe obejmują wszelkie zobowiązania kontrahentów, traktowanych w metodzie standardowej jako władze państwowe, banki centralne, podmioty sektora publicznego, banki MDB i inne instytucje finansowe spełniające kryteria kwalifikujące je do wagi ryzyka równej 0%.

Do ekspozycji bankowych zalicza się zobowiązania banków i firm inwestycyjnych. Obejmują one także należności od krajowych podmiotów sektora publicznego, które w metodzie standardowej są traktowane jak należności od banków oraz banków MDB, które nie spełniają kryteriów kwalifikujących je do wagi ryzyka 0% w metodzie standardowej.

Ekspozycje detaliczne są zdefiniowane analogicznie jak w metodzie standardowej.

Za podstawę określenia ekspozycji kapitałowych przyjęto treści ekonomiczne instrumentu. Są to bezpośrednie, jak i pośrednie udziały własnościowe (z prawem głosu lub bez) w aktywach i do-

³² Ibidem, s. 72–73.

³³ Szczegółowe ich charakterystyki znajdują się w: *Dyrektywa 2006/48/WE*, art. 86 i Załącznik VII.

chodach przedsiębiorstwa handlowego lub instytucji finansowej, które nie są konsolidowane lub odliczane³⁴. Instrument uznaje się za ekspozycję kapitałową, jeżeli:

- nie podlega wykupowi w tym sensie, że zwrot zainwestowanych środków można uzyskać wyłącznie poprzez sprzedaż inwestycji lub sprzedaż praw do inwestycji, lub w wyniku likwidacji emitenta,
- nie nakłada zobowiązań na emitenta,
- stanowi rezydualne roszczenie do aktywów lub dochodów emitenta.

Ponadto do ekspozycji kapitałowej musi być zaliczony instrument:

- o takiej samej strukturze jak instrumenty zaliczane do kapitału kategorii I w bankach,
- obejmujący zobowiązanie ze strony emitenta i spełniający jeden z czterech warunków:
 - 1) emitent może opóźnić na czas nieokreślony rozliczenie zobowiązania,
 - 2) zobowiązanie wymaga lub zezwala, według uznania emitenta, rozliczenia poprzez emisję ustalonej liczby jego akcji kapitałowych,
 - 3) zobowiązanie wymaga lub zezwala, według uznania emitenta, rozliczenia poprzez emisję zmiennej liczby akcji kapitałowych emitenta, a (*ceteris paribus*) dowolna zmiana wartości zobowiązania jest przypisana, porównywalna i ma ten sam kierunek co zmiana wartości ustalonej liczby akcji kapitałowych emitenta,
 - 4) właściciel instrumentu może wymagać, aby zobowiązanie zostało rozliczone w akcjach kapitałowych lub instrumentach dłużnych.

Obligacje i inne papiery wartościowe, udziały w spółkach cywilnych, transakcje pochodne oraz inne instrumenty strukturyzowane z zamiarem imitowania treści ekonomicznej własności kapitałowej uznaje się za pakiet kapitałowy. Za pakiety kapitałowe nie są uznawane inwestycje kapitałowe strukturyzowane z zamiarem imitowania treści ekonomicznej pakietów dłużnych lub ekspozycji sekurytyzacyjnych.

Dla wielu kategorii aktywów przewidziano dwie ogólne metody, które nazwano podstawową i zaawansowaną. Stosując pierwszą metodę bank dokonuje własnych oszacowań PD i wykorzystuje nadzorcze oszacowania innych charakterystyk ryzyka, natomiast w drugiej szacuje większą liczbę spośród PD, LGD i EAD oraz sam oblicza M. Ta ogólna zasada nie obowiązuje wobec kategorii kredytowania specjalistycznego. Banki, które nie spełniają wymagań dotyczących szacowania PD w ramach metody podstawowej przewidzianej dla tych kategorii, powinny dopasować swoje wewnętrzne kategorie ryzyka do pięciu kategorii nadzorczych (metoda nadzorczych kryteriów klasyfikacji – kryteria zawarte są w załączniku 4 do Metodologii oraz w Załączniku VII, ust. 6 *Dyrektywy 2006/48/WE*).

W przypadku ekspozycji detalicznych banki muszą same wyznaczać oszacowania PD, LGD i EAD, bowiem tu nie stosuje się rozróżnienia pomiędzy metodą podstawową i zaawansowaną. Aktywa wazone ryzykiem, które odnoszą się do ekspozycji kapitałowych portfela bankowego oblicza się z zastosowaniem metody rynkowej i PD/LGD³⁵.

4.4.3. Szacowanie charakterystyk ryzyka PD, LGD, EAD oraz efektywnego czasu rozliczenia (M)

PD jest prawdopodobieństwem niewywiązania się dłużnika ze spłaty zobowiązania, czyli wskazuje na to, jaka istnieje możliwość, że w okresie jednego roku nastąpi strata. Jest to parametr, który powstaje w wyniku obliczeń dokonanych na podstawie wiarygodnego narzędzia analitycznego, bazującego na prognozach oraz historycznie zaobserwowanych stopach niewypłacalności oraz badaniu ich związku z wielkościami finansowymi i cechami niemierzalnymi (jakościowymi) decydu-

³⁴ Pośrednie udziały własnościowe obejmują pakiety instrumentów pochodnych indeksowanych do udziałów kapitałowych oraz pakiety w innych podmiotach emitujących udziały własnościowe i głównie prowadzą działalność polegającą na inwestowaniu w instrumenty kapitałowe.

³⁵ Zasady ich zastosowania zawarto w: *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 86–90.

jącymi o kondycji klienta banku. PD jest określane jako większa z liczb, z których jedna odpowiada wewnętrznej kategorii kredytobiorcy oraz 0,03% jako dolnego limitu. W przypadku ekspozycji państwowych PD jest jednorocznym parametrem odpowiadającym wewnętrznej kategorii kredytobiorcy, do której zaliczono ekspozycję. PD kredytobiorców zaliczonych, zgodnie z referencyjną definicją niewykonania zobowiązania, do tej kategorii wynosi 100%. Minimalne wymagania dotyczące obliczania oszacowań PD, związanych z każdą wewnętrzną kategorią kredytobiorcy zostały szczegółowo określone³⁶. Na uwagę zasługuje konieczność zachowania długości historycznego okresu obserwacji, która musi wynosić co najmniej 5 lat dla przynajmniej jednego źródła.

LGD jest współczynnikiem strat z tytułu niewywiązania się z zobowiązań, a więc jego wielkość stanowi dopełnienie do jedności stopy oczekiwanego odzysku. Na wielkość wskaźnika wpływa szereg czynników, ale trzy należy uznać za najważniejsze:

- strata kapitału (rodzaj, jakość i wartość zabezpieczenia),
- koszty odsetek (czas realizacji zabezpieczenia, brak możliwości refinansowania),
- koszty windykacji.

Bank może obliczać oszacowania LGD według metody podstawowej i zaawansowanej. W przypadku zastosowania tej pierwszej, o ile ekspozycja nie jest zabezpieczona przez uznaną formę zabezpieczenia, parametr LGD przyjmuje wartość 45% w przypadku ekspozycji uprzywilejowanych oraz 75% w przypadku ekspozycji podporządkowanych wobec innych ekspozycji. W przypadku transakcji zabezpieczonych w formie uznawanej w metodzie standardowej, należy wyliczyć wartość efektywnego LGD (tzw. LGD*), który zależy od wartości zabezpieczeń skorygowanych o obniżki (wskaźnik korekty powstaje z podzielenia wartości ekspozycji po redukcji ryzyka przez bieżącą wartość ekspozycji)³⁷. Wachlarz technik redukcji ryzyka w przypadku stosowania metody IRB został powiększony o zabezpieczenia w postaci hipotek na nieruchomościach komercyjnych i detalicznych, cesji wierzytelności handlowych o terminie zapadalności do 1 roku oraz przywłaszczeń nieruchomości, jeżeli instytucja nadzorcza uzna, że są one na tyle płynne, iż zapewniają godziwą wartość bliską wartości rynkowej. W Metodologii określono poziom zabezpieczenia transakcji wymagany do zastosowania minimalnego LGD³⁸. W metodzie zaawansowanej banki mogą szacować LGD na podstawie wewnętrznej metodologii i szeregów czasowych danych, dotyczących strat kredytowych lub stóp odzysku za okres co najmniej 7 lat (dla detalicznych 5 lat). Bank może wówczas odstąpić od wartości nadzorczych i w ich miejsce zastosować w funkcji wagi ryzyka wartość parametru bazującą na faktycznie ponoszonych stratach kapitału, odsetek i kosztów windykacji, w zależności od rodzaju produktu i segmentu klienta³⁹. Warto tu podkreślić, że zakres dopuszczalnych zabezpieczeń zwiększa się wraz z kompleksowością metody. W metodzie zaawansowanej IRB dopuszczone są wszystkie typy zabezpieczeń, jeżeli bank rejestruje w przypadku egzekucji wysoki poziom odzysku. Stąd też bardzo ważnym zagadnieniem staje się zarządzanie zabezpieczeniami w banku. Bank powinien posiadać procedury operacyjne, pozwalające kontrolować ryzyko związane z zabezpieczeniami⁴⁰.

Zasady szacowania wartości PD i LGD określono w Załączniku VII, ust. 59-86 *Dyrektywy 2006/48/WE*.

EAD jest wielkością ekspozycji w czasie niewykonania zobowiązania przez dłużnika⁴¹. W celu jego obliczenia wszystkie ekspozycje o charakterze bilansowym i pozabilansowym powinny być wykazane łącznie z utworzonymi rezerwami i dokonanymi częściowymi odpisami. Saldowanie pozycji bilansowych aktywów i pasywów pozwala pomniejszyć EAD, zgodnie z warunkami podanymi w metodzie standardowej. W przypadku pozycji pozabilansowych, ekspozycję oblicza się jako kwotę udzieloną, ale niewykorzystaną i mnoży się ją przez współczynnik konwersji kredytowej (CCF – ang. *conversion credit factor*), w zależności od tego czy bank wybierze metodę podstawową, czy zaawansowaną IRB. Metoda podstawowa przewiduje zestaw standardowych współczynników kon-

³⁶ Ibidem, s. 110–112.

³⁷ Ibidem, s. 77.

³⁸ Ibidem, s. 78 (art. 295).

³⁹ Ibidem, s. 112–113 (minimalne wymagania dotyczące oszacowań).

⁴⁰ Zob. Dziekański (2003), s. 44.

⁴¹ *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 113–115 (art. 474–479).

wersji kredytowej, które podobnie jak przy zastosowaniu metody standardowej przemnożone przez wielkość zaangażowania pozabilansowego wyznaczają wielkość ekwiwalentu transakcji bilansowej. Dla tradycyjnych transakcji pozabilansowych (np. linie odnawialne) współczynnik ten wynosi 75% lub 0%, jeśli wypłata środków jest bezwarunkowo i natychmiast odwoływana. Metoda zaawansowana pozwala na wewnętrzne oszacowania CCF, pod warunkiem spełnienia przez bank minimalnych wymogów i dysponowania bazą danych z co najmniej siedmioletnimi szeregami czasowymi wielkości ekspozycji korporacyjnych, państwowych i bankowych w sytuacji niewykonania zobowiązań (pięcioletnimi dla ekspozycji detalicznych). Miary ekspozycji z tytułu transakcji pochodnych opartych na walutach, stopach procentowych, instrumentach kapitałowych, kredytach i na towarach oblicza się zgodnie z regułami obliczania kwot ekwiwalentów kredytowych, tj. na podstawie kosztu zastąpienia razem z narzutem z tytułu potencjalnej, przyszłej ekspozycji dla różnych produktów i przedziałów terminów rozliczenia⁴².

Kolejnym parametrem wpływającym na wielkość oczekiwanej straty jest termin rozliczenia (M). W zależności od rodzaju należności jest on rozumiany jako liczba lat pozostających do dokonania ostatniej płatności na rzecz banku (kapitału, odsetek, prowizji) lub jako efektywny czas trwania transakcji, gdy możliwy jest do określenia harmonogram spłaty. Ustalono, że jeżeli tak wyliczony termin rozliczenia nie przekracza roku, to parametr M powinien otrzymać wartość 1 (tego ograniczenia nie stosuje się do pewnych krótkookresowych ekspozycji i oblicza efektywny termin rozliczenia)⁴³. Podobnie jeśli termin przekracza pięć lat, wówczas wartość parametru M ogranicza się do 5. Jeżeli bank stosuje metodę podstawową do ekspozycji korporacyjnych, wówczas efektywny termin rozliczenia wynosi 2,5 roku, z wyjątkiem transakcji repo, dla których M wynosi 6 miesięcy. Bank stosujący metodę zaawansowaną IRB powinien mierzyć efektywny termin rozliczenia dla każdego produktu według wzoru:

$$ETR = \sum_t t \times CF_t / \sum_t CF_t$$

gdzie:

ETR – efektywny termin rozliczenia,

CF (ang. *cash flow*) – oznacza przepływy pieniężne do zapłaty przez kredytobiorcę w okresie t.

Krajowa instytucja nadzorcza może wyłączyć z obowiązku stosowania ETR produkty oferowane mniejszym kredytobiorcom korporacyjnym, jeżeli odnotowana sprzedaż, a także suma aktywów skonsolidowanej grupy, do której należy ten kredytobiorca, są mniejsze od 500 mln euro. Skonsolidowana grupa powinna być spółką krajową z siedzibą w danym państwie. Jeśli zastosowano takie wyłączenie, wówczas wszystkie ekspozycje wobec uznanych, mniejszych krajowych podmiotów mają ETR równy 2,5 roku. Szczegółowe zasady ustalania parametru M określono w Załączniku VII, ust. 12-16 *Dyrektywy 2006/48/WE*.

4.4.4. System i proces ratingu

System ratingu obejmuje wszystkie metody, procedury nadawania wewnętrznych ratingów ryzyka, kwantyfikację niewykonania zobowiązania i oszacowań strat oraz mechanizmy kontroli. Na proces ratingu składa się gromadzenie danych, systemy informatyczne wspomagające ocenę ryzyka i system zapewnienia jakości (schemat 5).

System ratingu wymaga od banku dokładnego zbadania ryzyka kredytobiorcy, jak i ryzyka transakcji. Musi on zaliczyć każdą ekspozycję do konkretnego pakietu i wykazać, że proces ten zapewnia istotne zróżnicowanie ryzyka. Przypisując ekspozycje do pakietu, banki powinny analizować następujące czynniki ryzyka:

- charakterystyki ryzyka klienta (sektor gospodarki, jakość przychodów, wiek, kwalifikacje zawodowe)⁴⁴,

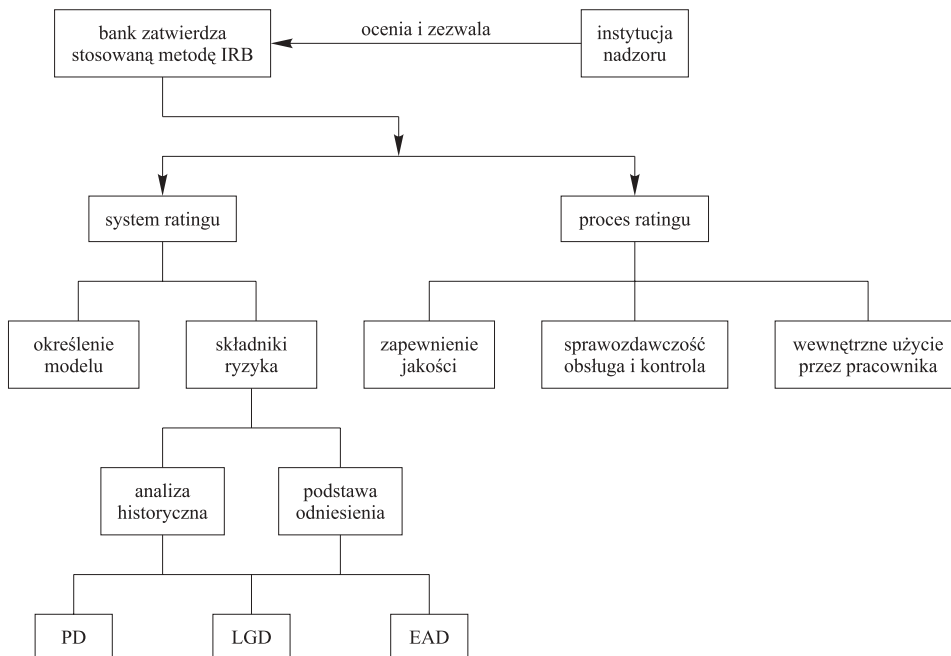
⁴² Tabelę narzutów zawarto w Załączniku 3 do Umowy Kapitałowej z 1988 r.

⁴³ *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 82, art. 321.

⁴⁴ Zob. Capiga (2005), s. 65–86 (bazy danych o kliencie), s. 86–98 (segmentacja klientów).

- charakterystyki ryzyka transakcji, w tym rodzaj produktu i zabezpieczenia kredytowego,
- stopień zagrożenia ekspozycji, z koniecznością oddzielnej identyfikacji ekspozycji zagrożonych i niezagrażonych.

Schemat 5. Struktura wewnętrznego ratingu

Źródło: opracowano na podstawie *Studies on the validation of internal rating system*. BCBS, May 2005, s. 8.

Nowa Umowa Kapitałowa i CRD określają szczególne zasady dotyczące administrowania i zarządzania systemem ratingu oraz wymagań w doborze stosowanych narzędzi. Szacowania parametrów należy powierzyć w banku odrębnej jednostce organizacyjnej, niezależnej od pionów odpowiedzialnych za generowanie ekspozycji (niezależność procesu). Jednostka ta jest odpowiedzialna również za weryfikację ratingu i zapewnienie ciągłości pozyskiwania istotnych informacji o kliencie. Rewizja procesów, dokumentacji systemów ratingowych i jakości informacji należy do obowiązków komórki audytu wewnętrznego. Aby oszacowane parametry były dokładne, model musi mieć odpowiednią moc statystyczną (ang. *predictive power*). Stosowane modele i inne mechanizmy kredytowe dopuszcza się jako zasadnicze lub częściowe podstawy nadawania ratingów i szacowania charakterystyk straty. Podkreślana jest subiektywna ocena i kontrola pracownika banku, gdy chodzi o zapewnienie uwzględnienia informacji znajdujących się poza modelem oraz oceny poprawności stosowania modelu⁴⁵. Im mniej jest informacji, tym podejście musi być bardziej konserwatywne.

Najlepszym dowodem jakości systemu ratingu, a jednocześnie koniecznym warunkiem uznania go, jest użycie systemu nie tylko do obliczania adekwatności kapitałowej, ale także pokazanie jego przydatności przy kredytowaniu i wyznaczaniu ceny kredytu (ang. *loan pricing*)⁴⁶.

4.5. Wyliczenie wymogów kapitałowych w metodzie IRB

Bank, posiadając wartości parametrów PD, LGD, EAD i w niektórych przypadkach M, może wyznaczyć wagę ryzyka w zależności od segmentu, do którego została zakwalifikowana ekspozycja. Parametry PD i LGD są wyrażane jako ułamki dziesiętne, natomiast EAD mierzy się kwotowo.

⁴⁵ *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 101–102 (art. 417).

⁴⁶ Zob. Catarineu-Rabell, Jackson, Tsomocos (2003).

Przed wyliczeniem wagi ryzyka należy określić współzależność między aktywami należącymi do tej samej kategorii. Komitet Bazylejski tworząc równania korelacji, oparł się na statystycznych zależnościach dodatniej korelacji między wielkością aktywów należących do tego samego portfela a prawdopodobieństwem niewykonania zobowiązań. Wymogi kapitałowe wylicza się w zależności od kategorii ekspozycji. Wymogi kapitałowe są tworzone w taki sposób, aby pokryć funduszami własnymi straty nieoczekiwane (UL) przy przedziale ufności 99,9% (tzw. kompromis madrycki).

1) Formuła wyliczania aktywów ważonych ryzykiem dla ekspozycji korporacyjnych, państwowych i bankowych

$$\text{Korelacja (R)} = 0,12 \times [1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})] / [1 - \text{EXP}(-50)] + \\ + 0,24 \times \left\{ 1 - [1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})] / [1 - \text{EXP}(-50)] \right\}$$

$$\text{Korekta z tytułu terminowego rozliczenia (b)} = [0,11852 - 0,05478 \times \ln(\text{PD})]^2$$

$$\text{Współczynnik kapitałowy (K)} = \left\{ \text{LGD} \times N[(1 - R)^{-0,5} \times G(\text{PD}) + (R/1 - R)^{0,5} \times G(0,999)] - \text{PD} \times \text{LGD} \right\} \times (1 - 1,5 \times b)^{-1} \times [1 + (M - 2,5) \times b]^{47}$$

$$\text{Aktywa ważone ryzykiem} = K \times 12,5 \times \text{EAD}^{48}$$

W metodzie IRB banki mogą wydzielić ekspozycje wobec małych i średnich korporacji (obrótny niż 50 mln euro). Formuła ważenia ryzykiem ekspozycji tych podmiotów podlega korekcie z tytułu skali (tj. $0,04 \times [1 - (S - 5) / 45]$). S oznacza łączną roczną sprzedaż w przedziale od 5 mln euro do 50 mln euro. Jeżeli sprzedaż jest mniejsza niż 5 mln euro, wówczas traktowana jest jak jej równowartość.

$$R = 0,12 \times [1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})] / [1 - \text{EXP}(-50)] + 0,24 \times \left\{ 1 - [1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})] / [1 - \text{EXP}(-50)] \right\} - 0,04 \times [1 - (S - 5) / 45]$$

Wyliczenie współczynnika kapitałowego przebiega bez korekty z tytułu efektywnego rozliczenia według wzoru:

$$K = \text{LGD} \times N[(1 - R)^{-0,5} \times G(\text{PD}) + (R/1 - R)^{0,5} \times G(0,999)] - \text{PD} \times \text{LGD}$$

Korelację dla nieruchomości komercyjnych o podwyższonym ryzyku oblicza się według wzoru⁴⁹:

$$R = 0,12 \times [1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})] / [1 - \text{EXP}(-50)] + 0,30 \times \left\{ 1 - [1 - \text{EXP}(-50 \times \text{PD})] / [1 - \text{EXP}(-50)] \right\}$$

2) Formuła wyliczania aktywów ważonych ryzykiem dla ekspozycji detalicznych

Ekspozycje detaliczne zostały podzielone na trzy grupy i żadna formuła ważenia ryzykiem nie zawiera korekty z tytułu terminu rozliczenia. Oto one⁵⁰:

⁴⁷ W Dyrektywie uwzględniono w liczeniu współczynnika kapitałowego czynnik skalujący (ang. *scaling factor*) w wysokości 1,06 ($K \times 1,06$). Zob. Dyrektywa 2006/48/WE, Załącznik, s. 96. Umożliwiono także jego korektę z tytułu tzw. efektu podwójnego niewykonania zobowiązania.

⁴⁸ \ln – logarytm naturalny; EXP – exponential [$e^x = \exp(x)$]; $N(x)$ – dystrybuanta zmiennej losowej o rozkładzie normalnym (prawdopodobieństwo, że zmienna losowa o rozkładzie normalnym ze średnią równą zeru i wariancją równą jedności jest mniejsza od x lub jemu równa); $G(z)$ – funkcja odwrotna do dystrybuanty zmiennej losowej o rozkładzie normalnym standaryzowanym (wartość x , dla której $N(x) = z$). Dystrybuanta rozkładu normalnego i funkcja odwrotna do niej są dostępne w arkuszu kalkulacyjnym EXCEL (NORMSDIST i NORMSINV).

⁴⁹ Wyliczenie tej korelacji nie jest ujęte w Dyrektywie 2006/48/WE.

⁵⁰ W Dyrektywie w liczeniu współczynnika kapitałowego uwzględniono czynnik skalujący. Zob. Dyrektywa 2006/48/WE, Załącznik VII, s. 98.

- Ekspozycje mieszkaniowo-hipoteczne

$$R = 0,15$$

$$K = LGD \times N[(1 - R)^{-0,5} \times G(PD) + (R / 1 - R)^{0,5} \times G(0,999)] - PD \times LGD$$

Aktywa ważone ryzykiem = $K \times 12,5 \times EAD$

- Uznane odnawialne ekspozycje detaliczne

$$R = 0,04$$

$$K = LGD \times N[(1 - R)^{-0,5} \times G(PD) + (R / 1 - R)^{0,5} \times G(0,999)] - PD \times LGD$$

Aktywa ważone ryzykiem = $K \times 12,5 \times EAD$

- Inne ekspozycje detaliczne

$$R = 0,03 \times [1 - EXP(-35 \times PD)] / [1 - EXP(-35)] + 0,16 \times \{1 - [1 - EXP(-35 \times PD)] / [1 - EXP(-35)]\}$$

$$K = LGD \times N[(1 - R)^{-0,5} \times G(PD) + (R / 1 - R)^{0,5} \times G(0,999)] - PD \times LGD$$

Aktywa ważone ryzykiem = $K \times 12,5 \times EAD$.

Współczynnik kapitałowy ekspozycji obciążonych niewykonaniem zobowiązania jest obliczany dla wszystkich grup jako różnica pomiędzy jej LGD i dokonanym przez bank najlepszym oszacowaniem oczekiwanej straty, ale nie może być mniejszy od zera (gdy $PD=1$).

4.6. Metoda sekurytyzacji w szacowaniu ryzyka kredytowego

Banki zostały zobowiązane do stosowania, wyodrębnionej w dokumencie bazylejskim i CRD, metody sekurytyzacji, aby móc obliczać wymogi kapitałowe z tytułu ekspozycji wynikających z sekurytyzacji tradycyjnej i syntetycznej lub podobnych struktur zawierających cechy wspólne obu rodzajów sekurytyzacji⁵¹. Sekurytyzacja tradycyjna (z transferem ekspozycji) jest procesem, w którym przepływów pieniężnych z bazowego pakietu ekspozycji używa się do obsługi co najmniej dwóch różnych warstw pozycji lub tranz ryzyka, odzwierciedlających różny stopień ryzyka kredytowego. Płatności na rzecz inwestorów są uzależnione od określonych ekspozycji bazowych, a nie od zobowiązania podmiotu je generującego. Sekurytyzacja syntetyczna (bez transferu ekspozycji) jest procesem, w którym bierze się pod uwagę dwie różne pozycje lub transe ryzyka. Odzwierciedlają one różne poziomy ryzyka kredytowego i za ich pomocą ryzyko jest przenoszone w całości lub części poprzez finansowe (np. bony indeksowane do kredytów) lub niefinansowe (np. transakcja zamiany ryzyka kredytowego) kredytowe instrumenty pochodne lub gwarancje, które służą zabezpieczeniu ryzyka portfela kredytowego⁵². Sekurytyzacja może być przeprowadzana na kilka różnych sposobów, dlatego w szacowaniu adekwatności kapitałowej ekspozycji sekurytyzacyjne muszą być ustalane na podstawie ich treści ekonomicznej, a nie formy prawnej.

Ekspozycje sekurytyzacyjne obejmują m.in. papiery wartościowe oparte na aktywach, hipoteczne papiery wartościowe, instrumenty wspomaganie jakości kredytowej, instrumenty płynnościowe, transakcje zamiany stóp procentowych lub walut, kredytowe instrumenty pochodne i zabezpieczenie tranzowe. Instrumentami bazowymi w sekurytyzowanym pakiecie mogą być pożyczki, poręczenia, papiery wartościowe zabezpieczone aktywami, obligacje korporacyjne, kapitałowe papiery wartościowe i inwestycje w akcje niepubliczne. Powyższe przykłady nie wyczerpują listy ekspozycji sekurytyzacyjnych.

⁵¹ *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 131–156 oraz *Dyrektywa 2006/48/WE*, Załącznik IX.

⁵² *Ibidem*, s. 131 (art. 539, 540).

Banki są zobowiązane utrzymywać kapitał regulacyjny na pokrycie:

- ekspozycji sekurytyzacyjnych, oraz
- inwestycji w oparte na aktywach papiery wartościowe (inwestycji wynikających z dostarczenia instrumentów redukcji ryzyka w transakcjach sekurytyzacyjnych),
- zatrzymanej transy podporządkowanej,
- dostarczenia instrumentu płynnościowego,
- wspomaganie jakości kredytowej.

Odkupione ekspozycje sekurytyzacyjne należy traktować jak zatrzymane. Zgodnie z przyjętą zasadą pomniejszenie kapitału regulacyjnego o ekspozycje sekurytyzacyjne, poza jednym wyjątkiem, musi nastąpić w 50% z kapitału kategorii I i w 50% z kapitału kategorii II. Jeżeli bank nieformalnie wspomaga sekurytyzację, musi utrzymywać kapitał, pokrywający co najmniej wszystkie ekspozycje związane z transakcją sekurytyzacyjną. Dokument bazylejski określa szczegółowe wymagania operacyjne dotyczące sekurytyzacji tradycyjnej i syntetycznej, sposobu traktowania opcji odkupu, sposobu traktowania ekspozycji sekurytyzacyjnych oraz stosowania zewnętrznych ocen kredytowych.

Do szacowania ryzyka z tytułu ekspozycji sekurytyzacyjnych stosuje się metodę standardową oraz IRB. Banki posługujące się metodą standardową przy szacowaniu ryzyka kredytowego, muszą stosować metodę standardową do ekspozycji sekurytyzowanych. Wartość aktywów ważonych ryzykiem oblicza się przez pomnożenie wartości pozycji przez odpowiednią wagę ryzyka, która zależy od jakości zewnętrznej oceny kredytowej. Waga ryzyka, dla ratingu długoterminowego o ocenie od AAA do AA– wynosi 20%, podczas gdy o ocenie od BB+ do BB– wynosi 350%. Wagi ryzyka dla ratingów krótkoterminowych zawarto w przedziale 20–100%. Wszystkim pozostałym ratingom i pozycjom z brakiem ratingu przypisano wagę ryzyka 1250%⁵³. W przypadku ekspozycji pozabilansowych banki muszą stosować współczynnik konwersji kredytowej, a następnie ważyć ryzykiem otrzymaną wartość ekwiwalentu kredytowego.

Stosowanie metody wewnętrznych ratingów wobec ekspozycji sekurytyzowanych posiada pewne uwarunkowania. Jeżeli bank uzyskał zgodę na stosowanie metody IRB przy sekurytyzowanych ekspozycjach bazowych (np. należnościach korporacyjnych, detalicznych), musi stosować tę metodę wobec ekspozycji sekurytyzacyjnych. Reguła ta obowiązuje również odwrotnie. Może wystąpić sytuacja, że bank stosuje metodę IRB do niektórych ekspozycji pakietu bazowego i metodę standardową do innych ekspozycji tego pakietu, wtedy powinien stosować metodę dotyczącą przeważającej części ekspozycji w pakiecie lub skonsultować się z instytucją nadzorczą. Jeśli nie ma konkretnej metody IRB dla danego rodzaju aktywów bazowych, to bank inicjujący, który posiada zezwolenie na stosowanie tej metody, musi zastosować do ekspozycji sekurytyzacyjnych metodę standardową. Bank inicjujący, który nie posiada zezwolenia na stosowanie metody IRB musi zastosować metodę opartą na ratingach (RBA – ang. *ratings-based approach*)⁵⁴. Stosuje się ją do ekspozycji, które posiadają rating lub można go wywnioskować. Brak takiej możliwości zobowiązuje do skorzystania z metody opartej na formule nadzorczej (SF – ang. *supervisory formula*) albo metodę ocen wewnętrznych (IAA – ang. *internal assessment approach*)⁵⁵. Tą ostatnią można stosować wobec ściśle określonych ekspozycji.

4.7. Opcje narodowe w przypadku stosowania zaawansowanych metod wyliczania wymogów kapitałowych

4.7.1. Zezwolenie na stosowanie metody wewnętrznych ratingów

Polski nadzór bankowy przewiduje ogólne zezwolenie na stosowanie przez banki metod IRB w celu obliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego. Przyjęcie tej opcji dotyczy

⁵³ Ibidem, s. 138 (art. 567) oraz Dyrektywa 2006/48/WE, Załącznik IX, Część 4, ust. 6.

⁵⁴ Ibidem, s. 146–148.

⁵⁵ Ibidem, s. 148–156.

zarówno metody podstawowej, jak i zaawansowanej. Zgodnie z CRD, indywidualne zezwolenia będą udzielane poszczególnym bankom.

W CRD określono kilka możliwości, dla właściwych władz nadzoru, pozwalających na złagodzenie minimalnych wymagań dotyczących stosowania metody IRB. Może odbywać się to w trybie tymczasowym bądź stale. Wymagania dotyczą:

- uprzedniego stosowania przez bank przez okres co najmniej trzech lat systemów ratingowych,
- minimalnego okresu szeregów czasowych,
- minimalnej liczby dni „po terminie” wymaganej do uznania, że wystąpiła niewypłacalność.

Bank, który zamierza stosować metodę IRB musi posiadać system ratingów wewnętrznych portfeli, który byłby zgodny z minimalnymi wymaganiami jakościowymi i ilościowymi określonymi w CRD⁵⁶. Według opinii polskiego nadzoru bankowego ogólne wymagania minimalne wobec banków są następujące:

- pełne zaangażowanie we wdrożenie oraz użytkowanie wewnętrznych ratingów,
- ilościowe zarządzanie ryzykiem,
- wewnętrzne szacowanie kapitału ekonomicznego,
- obligatoryjne posiadanie doświadczenia w stosowaniu ratingów przez kierownictwo wyższego szczebla,
- stanowienie przez wewnętrzne ratingi, szacowanie niewypłacalności i strat jednego z najważniejszych elementów decyzji kredytowych, zarządzania ryzykiem oraz wewnętrznej alokacji kapitału.

Do szczegółowych wymagań stosowania wewnętrznych ratingów zalicza się:

- posiadanie przez każdego dłużnika tylko i wyłącznie jednego ratingu,
- zaliczenie zdarzenia zgodnego z definicją niewypłacalności, nawet gdy nie wiąże się z rzeczywistą stratą, do grupy zdarzeń spełniających przesłanki niewypłacalności (występują bowiem sytuacje, w których banki nie kwalifikują do grupy zdarzeń spełniających definicję niewypłacalności takich zdarzeń, w których odzyskują należności),
- przyjęcie, że strata musi mieć charakter ekonomiczny, a nie rachunkowy, w szczególności musi być obliczana na podstawie kosztów powstałych przy odzyskiwaniu długu, a także musi uwzględniać wartość pieniądza w czasie. Podejście alternatywne sugerujące, że mamy do czynienia ze stratą księgową jest niedopuszczalne⁵⁷.

Należy podkreślić, że wymienione wymagania nie wyczerpują zbioru warunków określonych w CRD.

Polski nadzór bankowy zamierza wykorzystać opcję dotyczącą tymczasowego skrócenia wymaganego okresu stosowania metod IRB przed uzyskaniem zezwolenia w terminie do 31 grudnia 2009 r., przy czym wymagany okres może zostać skrócony maksymalnie do roku. Nie podaje się minimalnego okresu. Decyzja o skróceniu będzie wydawana indywidualnie i uzależniona od oceny stopnia przygotowania banku do stosowania IRB. Nie można dopuścić do praktyki swobodnego przechodzenia banku do stosowania IRB w dowolnym czasie. Wykorzystana zostanie też opcja skrócenia okresu stosowania parametrów LGD i CCF z trzech do dwóch lat, w terminie do 31 grudnia 2008 r.

Polski nadzór bankowy przewiduje przyjęcie opcji złagodzenia wymagań dla długości szeregów czasowych do wyliczania PD, LGD, EAD i CCF, co oznacza, że na 31 grudnia 2006 r. minimalny okres posiadania danych do oszacowania wymienionych parametrów będzie wynosił trzy lata. Wzrośnie on do pięciu lat na koniec 2008 r.⁵⁸

⁵⁶ Zob. Dokument konsultacyjny DK/03/IRB, op. cit., s. 14.

⁵⁷ Ibidem, s. 15.

⁵⁸ Ibidem, s. 18.

Do 31 grudnia 2011 r. właściwe władze mogą określić liczbę dni przeterminowania dla ekspozycji korporacyjnych, w tym również ekspozycji detalicznych związanych z działalnością gospodarczą wszystkich banków, prowadzących działalność w ich jurysdykcji⁵⁹. W Polsce proponowana jest opcja 90 dni. Dla ekspozycji kontrahentów mających siedzibę na terytorium innego państwa członkowskiego UE zostanie ustalona liczba dni przeterminowania nie wyższa od 90 dni. Dla ekspozycji detalicznych niezwiązanych z działalnością gospodarczą oraz jednostek sektora publicznego właściwe władze ustalają liczbę dni przeterminowania, która będzie obowiązywała wszystkie banki. Polski nadzór, po konsultacji z bankami, zmienił stanowisko i zmniejszył tę liczbę ze 180 do 90 dni⁶⁰.

Ważną sprawą w stosowaniu wewnętrznych ratingów jest spójność danych historycznych z definicjami niewypłacalności oraz straty. Jeżeli bank będzie chciał je wykorzystać, będzie musiał dokonać wcześniej ich weryfikacji. Jest to zagadnienie podstawowe przy wprowadzeniu modeli PD oraz LGD. Po wprowadzeniu metody wewnętrznych ratingów, banki będą musiały gromadzić informacje na podstawie definicji niewypłacalności i straty zawartych w CRD. Polski nadzór bankowy zamierza zastosować opcję zezwolenia na stosowanie danych z okresów poprzednich, które nie były w pełni zgodne z wymaganymi definicjami, pod warunkiem udowodnienia przez bank, że dokonał stosownych przekształceń w celu uzyskania wysokiego stopnia zgodności. W przypadku danych utraconych bank powinien udowodnić, że nie rzutują one na jakość szacowanych parametrów.

4.7.2. Wprowadzanie metody wewnętrznych ratingów

Ostatecznie banki, które zamierzają stosować metodę wewnętrznych ratingów, powinny wdrożyć je względem wszystkich ekspozycji kredytowych⁶¹. W CRD, ponieważ uznano skomplikowany charakter IRB, dopuszczono opcję, w której właściwe władze mogą zezwolić na stopniowe wprowadzenie metody IRB (ang. *roll-out*). Polskie władze nadzorcze zamierzają skorzystać z tej możliwości nie tylko w momencie wejścia w życie CRD (styczeń 2007 r.), ale także za każdym razem, kiedy bank uzna za właściwe złożyć wniosek o zezwolenie na stosowanie IRB. Nie są także przewidywane szczegółowe minimalne kryteria ilościowe, a więc dokładna miara czy próg procentowy. Wynika to z tego, że w praktyce metoda IRB będzie wprowadzana przez banki zależnie od zagranicznych właścicieli, co mogłoby obniżyć efektywność współpracy z nadzorcami zagranicznymi. Nie jest natomiast przewidywana możliwość jedynie częściowego objęcia aktywów metodą IRB, z wyjątkiem tzw. trwałych wyłączeń⁶².

Banki, zamierzające stopniowo wdrażać metodę IRB, będą zobowiązane do przedstawienia właściwym władzom „planu wdrożenia metody wewnętrznych ratingów w zakresie ryzyka kredytowego” wraz z wnioskiem o zezwolenie na jej stosowanie⁶³. Wymagany jest racjonalny czas stopniowego wdrożenia metody. Polski nadzór bankowy proponuje, aby maksymalny okres wprowadzenia metody IRB nie był dłuższy niż trzy lata. Okres trzyletni obowiązuje w przypadku migracji z metody:

- standardowej do podstawowej IRB,
- standardowej do zaawansowanej IRB,
- podstawowej do zaawansowanej IRB.

Nie przewiduje się także opcji zezwalającej bankom na stopniowe przechodzenie z metody podstawowej do zaawansowanej na podstawie poszczególnych komponentów ryzyka (np. pierwsze EAD, następnie LGD). Istnieje możliwość, za zezwoleniem właściwych władz, zastąpienia metody IRB metodą standardową, a także zastąpienia metody zaawansowanej IRB metodą podstawową IRB. Polski nadzór bankowy zamierza przyjąć zasady, według których będzie można korzystać z tych opcji, ale przed przyjęciem decyzji będzie szczegółowo analizować pojedyncze przypadki.

⁵⁹ Ibidem, s. 45.

⁶⁰ Ibidem, s. 46 oraz Dokument konsultacyjny DK/03/IRB/2, op. cit., s. 27.

⁶¹ Dokument konsultacyjny DK/03/IRB, op. cit., s. 20.

⁶² Dokument konsultacyjny DK/03/IRB2, op. cit., s. 14.

⁶³ Dokument konsultacyjny DK/03/IRB, op. cit., s. 20–21, 23–24.

Rozwój międzynarodowego rynku finansowego wymaga uregulowania procedury weryfikacji i zatwierdzania metod IRB, stosowanych przez banki wchodzące w skład międzynarodowych grup finansowych, których podmiot dominujący ma siedzibę w kraju członkowskim UE⁶⁴. Władze nadzorcze krajów, w których mają siedzibę banki wchodzące w skład takich grup, są zobowiązane do podjęcia współpracy w celu akceptacji wniosku o zatwierdzenie metody IRB. Nadzorcy są zobligowani do podjęcia wspólnej decyzji w okresie 6 miesięcy od chwili złożenia wniosku. W przypadku, gdy w okresie 6 miesięcy nie zostało wypracowane jednomyślne stanowisko nadzorców w kwestii zatwierdzenia tej metody, przedmiotową decyzję jest zobowiązany podjąć nadzorca właściwy dla podmiotu dominującego. W tej dziedzinie polski nadzór bankowy proponuje dwa rozwiązania:

- jeżeli model ma istotne znaczenie z punktu widzenia ryzyka kredytowego banku krajowego, wówczas jego rola powinna być wiodąca lub aktywna, gdy model nie został opracowany przez bank krajowy,
- jeżeli model ma nieistotne znaczenie z punktu widzenia ryzyka kredytowego banku krajowego, a także nie został opracowany przez ten bank, wówczas planowana jest współpraca z właściwymi władzami dla podmiotu konsolidującego.

4.7.3. Stosowanie wymogów stopniowego wdrożenia metody IRB w bankach zależnych od podmiotów zagranicznych

Plan stopniowego wdrożenia metody IRB, w przypadku banków zależnych od podmiotów zagranicznych, będzie w znacznym stopniu zależny od decyzji podejmowanych w tym zakresie przez podmiot dominujący. W konsekwencji mogą wystąpić różnice zarówno w warunkach stopniowego wdrożenia, jak i w zakresie ekspozycji objętych opcją stałego wyłączenia z metody IRB. W celu eliminacji takich przypadków konieczna będzie współpraca właściwych władz krajowych z właściwymi władzami dla podmiotu dominującego – z zastrzeżeniem, dla tych pierwszych, prawa do oceny planu stopniowego wdrożenia metody IRB w banku zależnym od podmiotu zagranicznego, jak również oceny rezygnacji tego banku z IRB względem określonych klas aktywów lub jednostek biznesowych.

4.7.4. Równoległe stosowanie metod standardowych i zaawansowanych

Zgodnie z CRD, właściwe władze mogą zezwolić bankom stosującym metodę IRB, na równoległe używanie, względem określonych ekspozycji, metody standardowej. Jest to opcja stałego wyłączenia z metody wewnętrznych ratingów, której użycie nie jest celowe ze względu na stopień trudności szacowania wymaganych parametrów i koszty wdrożenia. Polskie władze nadzorcze zamierzają przyjąć tę opcję, ale przy założeniu, że każda klasa ekspozycji będzie rozpatrywana osobno bez konieczności ustalania górnego progu dla sumy ekspozycji przewidzianych do wyłączenia. Wyłączenia dotyczyłyby:

- 1) Ekspozycji od rządów centralnych, banków centralnych, instytucji kredytowych, firm inwestycyjnych, samorządów regionalnych i władz lokalnych, pozarządowych podmiotów sektora publicznego oraz banków wielostronnego rozwoju⁶⁵. Wymienione ekspozycje podlegałyby metodzie standardowej, pod warunkiem, że bank udowodni ograniczoną liczbę ważnych kontrahentów oraz nieefektywność wdrożenia metody IRB.
- 2) Ekspozycji w mało znaczących jednostkach biznesowych oraz materialnie nieważne klasy ekspozycji. Doprecyzowania wymaga jednak definicja jednostki biznesowej. Materialnie nieistotne klasy ekspozycji powinny być określone jako odsetek aktywów ważonych ryzykiem według metody standardowej (proponuje się maksymalne wyłączenie do 15% aktywów)⁶⁶. Wymieniony limit nie będzie stosowany automatycznie.

⁶⁴ Ibidem, s. 22–23.

⁶⁵ Dokument konsultacyjny DK/03/IRB/2, op. cit., s. 27–28.

⁶⁶ Dokument konsultacyjny DK/03/IRB, op. cit., s. 31.

- 3) Ekspozycji od rządów centralnych kraju macierzystego banku, rządów regionalnych, władz lokalnych i jednostek administracyjnych.
- 4) Ekspozycji od określonych podmiotów należących do tej samej grupy kapitałowej (podmiotu dominującego, zależnego lub zależnego od dominującego, jeżeli jest to instytucja kredytowa lub finansowa spółka holdingowa, instytucja finansowa, spółka zarządzająca aktywami lub przedsiębiorstwo świadczące usługi o charakterze pomocniczym). Opcja nie będzie stosowana automatycznie, a uznaniowo przez władze nadzorcze.
- 5) Ekspozycji związanych z utrzymywaniem rezerw obowiązkowych w bankach innych niż banki centralne. W Polsce ta możliwość dotyczy banków spółdzielczych, które na rachunkach w bankach zrzeszających utrzymują środki na pokrycie rezerwy obowiązkowej.
- 6) Niektórych ekspozycji kapitałowych. Wobec nich może zostać zastosowana opcja stałego i czasowego wyłączenia (w Polsce nie będzie stosowana). W pierwszym przypadku są to ekspozycje kapitałowe wobec podmiotów, których zobowiązania podlegają zerowej wadze ryzyka w podejściu standardowym (uwzględnia się jednostki sektora publicznego, wobec których można stosować zerową wagę ryzyka w podejściu standardowym), a także ekspozycje związane z prawnie usankcjonowanymi programami promocji określonych branż gospodarki (limit nieprzekraczania 10% i 5% funduszy własnych banku)⁶⁷.

4.7.5. Obliczanie aktywów ważonych ryzykiem wobec ekspozycji kapitałowych

Banki, jeżeli otrzymają zezwolenie kompetentnych władz, mogą stosować do wyliczania wy-mogów kapitałowych różnych portfeli kredytowych odmienne podejścia w przypadku, gdy są we-wnętrzu w nich stosowane. Polski nadzór bankowy zezwoli na stosowanie tej opcji wobec ekspo-zycji kapitałowych. Wyliczanie aktywów ważonych ryzykiem powinno być dokonane zgodnie z:

- metodą ich obliczania w spółkach okołobankowych, polegającą na przypisaniu tym spółkom wagi ryzyka 100%,
- jedną z metod: SRWA (ang. *Simple Risk Weight Approach*), PD/LGD lub metodą modeli we-wnętrznym po uzyskaniu zezwolenia właściwych władz⁶⁸.

Metoda SRWA polega na przypisaniu arbitralnie określonych wag ryzyka do poszczególnych ekspozycji kapitałowych:

- 1) 190% dla ekspozycji kapitałowych wysokiego ryzyka w dostatecznie zdywersyfikowanym portfelu,
- 2) 290% dla giełdowych ekspozycji kapitałowych,
- 3) 370% dla pozostałych ekspozycji kapitałowych.

Metoda PD/LGD polega na wyliczeniu aktywów ważonych ryzykiem poprzez zastosowanie wzoru na aktywa ważone ryzykiem dla należności od przedsiębiorstw, przy uwzględnieniu dodat-kowego parametru skalującego w wypadku, jeżeli bank nie dysponuje odpowiednimi danymi ko-niecznymi do korzystania z definicji niewykonania zobowiązania.

Metoda modeli wewnętrznych opiera się na wykorzystaniu wewnętrznych modeli wartości zagrożonej (ang. *Value at Risk* – VaR).

4.7.6. Obliczanie terminu zapadalności (M)

Banki powinny określać termin zapadalności (M) dla:

- ekspozycji powstałych w wyniku transakcji repo, transakcji pożyczania innym podmiotom bądź pożyczania od innych podmiotów papierów wartościowych lub towarów,
- pozostałych ekspozycji.

⁶⁷ Ibidem, s. 34–35.

⁶⁸ Ibidem, s. 36.

W pierwszym przypadku, gdy stosowana jest metoda podstawowa IRB, termin ten wynosi 6 miesięcy, w drugim 2,5 roku. Właściwe władze mogą nałożyć na wszystkie banki stosujące zaawansowaną IRB, obowiązek stosowania innego M dla wszystkich ekspozycji wymienionych w CRD⁶⁹. Wartość M uzależniona byłaby wówczas od rodzaju ekspozycji i nie przekraczałaby 5 lat. Opcja ta ma na celu ujednoczenie traktowania M w metodzie podstawowej i zaawansowanej IRB. Polski nadzór bankowy nie zamierza skorzystać z takiego rozwiązania.

W przypadku krótkookresowych ekspozycji z pierwotnym terminem zapadalności poniżej roku, proponowane jest przyjęcie tej opcji, ale z terminem zapadalności nie większym niż 3 miesiące. Ekspozycje te nie mogą jednak być elementem ciągłego finansowania dłużnika przez bank, a dla nich M będzie wynosić przynajmniej 1 dzień. Takie rozwiązanie spowoduje, że M nie będzie wzrastać w sposób nieuzasadniony dla ekspozycji krótkoterminowych, a tym samym nie będą wzrastać wymogi kapitałowe. Nie jest rozważane takie wprowadzenie opcji stosowania wartości M równego 6 miesięcy i 2,5 roku dla ekspozycji przedsiębiorstw, mających siedzibę na terenie UE oraz skonsolidowane przychody ze sprzedaży i skonsolidowane aktywa na poziomie niższym niż 500 mln euro (ekspozycje powstałe z transakcji wyżej wymienionych)⁷⁰.

4.7.7. Kredyty specjalistyczne

Kredyty specjalistyczne nie stanowią odrębnej klasy aktywów, ale są podgrupą kredytów korporacyjnych. Wymogi kapitałowe wobec tych ekspozycji powinny być wyliczane tak, jak dla tego portfela. Jeżeli jednak bank nie jest w stanie stosować metody wewnętrznych ratingów do wyliczenia wymogów kapitałowych dla kredytów specjalistycznych, wówczas powinien powiązać własne, wewnętrzne ratingi z pięcioma kategoriami nadzorczymi i rezydualnym terminem rozliczenia ($M < 2,5$ roku, $M > 2,5$ roku), z których każde jest związane z konkretną wagą ryzyka. Jest to tzw. podejście pogrupowania. Z wydzielanych pięciu rodzajów kredytów specjalistycznych (finansowanie projektów, obiektów, towarów, nieruchomości dochodowych oraz nieruchomości komercyjnych wysokiego ryzyka), polski nadzór nie zamierza wykorzystywać i definiować kategorii nieruchomości wysokiego ryzyka (nie występuje w Polsce).

Właściwe władze mają obowiązek opublikowania wytycznych dla banków, określających sposób przypisania wag ryzyka dla kredytów specjalistycznych według podejścia pogrupowania. Do tego celu zostaną wykorzystane wytyczne określone w Dokumencie Komitetu Bazylejskiego⁷¹. Właściwe organy nadzorcze mogą wydać bankom ogólne zezwolenie na przypisywanie preferencyjnych wag ryzyka 50% ekspozycjom należącym do kategorii I oraz 70% ekspozycjom należącym do kategorii II pod warunkiem, że w danej kategorii bank cechuje się zdecydowanie korzystnymi parametrami pod względem analizy ryzyka i innych aspektów zarządzania ryzykiem.

Ocena przyporządkowania wewnętrznych ratingów do 5 nadzorczych kategorii ryzyka określonych w CRD i charakteryzujących wiarygodność kredytową klienta (1 – silne, 2 – dobre, 3 – zadowalające, 4 – słabe, 5 – spełniające definicję niewykonania zobowiązania, ma być dokonana na podstawie wzorcowych ocen ratingowych zaproponowanych w Dokumencie Komitetu Bazylejskiego⁷².

4.7.8. Zaliczanie ekspozycji do kategorii detalicznych kwalifikowanych kredytów odnawialnych

Kwalifikowane odnawialne ekspozycje detaliczne obejmują takie należności od osób fizycznych, które można odnowić. Są one jednak niezabezpieczone, a bank ma możliwość ich bezwarunkowego odwołania, w ramach umowy kredytowej, do najwyższej wysokości, jaką przewidują przepisy o ochronie konsumentów i inne związane z nimi przepisy prawa. W CRD określono, że kwota maksymalna względem osoby fizycznej w danej podkategorii nie może przekraczać 100 tys. euro.

⁶⁹ Ibidem, s. 38.

⁷⁰ Ibidem, s. 39.

⁷¹ Zob. *Ujednoczenie pomiaru kapitału...* op. cit., art. 275–280, s. 74–75.

⁷² Ibidem, art. 276.

Zgodnie z przepisami dyrektywy do detalicznych kwalifikowanych kredytów odnawialnych można zaliczyć portfele, które charakteryzują się niską zmiennością tzw. stóp strat (relacja wartości strat do średniej wartości ekspozycji w danym okresie wyrażona w procentach)⁷³.

Polski nadzór bankowy nie zamierza obecnie precyzować, jaki poziom zmienności stopy strat należy uznać za niski. Banki będą jednak zobowiązane do zbierania oraz analizowania odpowiednich danych w celu wykazania, że portfele zakwalifikowane do omawianej kategorii charakteryzują się niską zmiennością strat, zwłaszcza przy niskich PD. W CRD zobowiązano nadzór bankowy do przeglądu relatywnej zmienności stóp strat zarówno w podportfelach, jak i portfelach detalicznych kwalifikowanych kredytów odnawialnych. Ma on także obowiązek współpracy z innymi właściwymi władzami za granicą w zakresie wymiany informacji w tej sprawie. Nadzór bankowy powinien posiadać pewność, że zaliczenie przez bank ekspozycji do detalicznych kwalifikowanych kredytów odnawialnych nie powoduje zaburzenia spójności charakterystyk ryzyka w tej kategorii. Zamierza on przyjąć dwie możliwości:

- ustalenie kwoty limitu do równowartości 50 tys. euro⁷⁴,
- wymagania od banków stosowania zróżnicowania limitów maksymalnego zadłużenia, jeżeli wysokości stóp strat i ich zmienność różnią się istotnie (dla ekspozycji wykazujących wyższą średnią stopę strat oraz zmienność limity maksymalnego zadłużenia powinny być niższe i odwrotnie).

⁷³ Dokument konsultacyjny DK/03/IRB/2, op. cit., s. 29.

⁷⁴ Zob. Walidacja zaawansowanych metod wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego i operacyjnego. GINB, 2006, s. 44.

5 Ryzyko operacyjne

5.1. Metody wyliczania wymogów kapitałowych

Zgodnie z definicją zawartą w NUK ryzyko operacyjne należy rozumieć jako ryzyko straty wynikającej z niedostosowania lub zawodności wewnętrznych procesów, ludzi i systemów technicznych lub ze zdarzeń zewnętrznych. Do tego ryzyka odnosi się także ryzyko prawne, natomiast łączy się z niego ryzyko reputacji i strategiczne. Podobną definicję zapisano w Dyrektywie 2006/48/WE (art. 4, pkt. 22).

Szacowanie i uwzględnianie ryzyka operacyjnego w rachunku adekwatności kapitałowej jest nowym elementem dokumentu bazylejskiego⁷⁵. W tym procesie banki mają do wyboru metody proste i zaawansowane metody pomiaru (ang. *advanced measurement approaches* – AMA).

W *Capital Requirements Directive* metody proste określono jako:

- metodę podstawowego wskaźnika (ang. *basic indicator approach* – BIA),
- metodę standardową (ang. *standardised approach* – TSA),
- alternatywną metodę standardową, która jest wariantem metody standardowej (ang. *alternative standardised approach* – ASA)⁷⁶.

Zgodnie z pierwszą metodą bank powinien utrzymać kapitał z tytułu ryzyka operacyjnego odpowiadający ustalonemu procentowi (oznaczonemu jako α) średniej z dodatnich rocznych wyników brutto uzyskanych w poprzednich trzech latach. Przy obliczaniu średniej, kwoty dotyczące roku o ujemnym lub zerowym rocznym wyniku brutto należy pominąć w liczniku i mianowniku wzoru:

$$O_w = \left[\sum (WB_{1...n} \times \alpha) \right] / n$$

gdzie:

O_w – obciążenia kapitałowe obliczone metodą podstawowego wyznacznika,

WB – dodatni roczny wynik brutto z poprzednich trzech lat,

n – liczba lat o dodatnim wyniku w ostatnich trzech latach,

α = 15%, parametr ustalony przez Komitet Bazylejski.

Wynik brutto został zdefiniowany jako suma wyniku odsetkowego i pozaodsetkowego netto (wynik działalności bankowej).

W CRD wskazano składniki kategorii rachunkowych stosowanych w wyliczaniu tego wyniku⁷⁷. Polski nadzór bankowy dokonał wstępnego przyporządkowania pozycji, wchodzących w skład wyniku brutto według CRD do pozycji rachunku zysków i strat sporządzanych przez banki stosujące Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej oraz te, które stosują polskie zasady rachunkowości⁷⁸.

⁷⁵ Zob. *Rzeczne praktyki zarządzania i nadzorowania ryzyka operacyjnego*, BCBS, 2003 oraz Dyrektywa 2006/48/WE, Załącznik X.

⁷⁶ Metody proste wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka operacyjnego, *Dokument konsultacyjny DK/04/OPR*, GINB, 2005, s. 9.

⁷⁷ Zob. *Dyrektywa 2006/48/WE*, op. cit., Załącznik X, tabela 1, s. 176.

⁷⁸ *Dokument konsultacyjny DK/04/OPR*, op.cit., s. 10.

Gdy stosuje się metodę standardową, działalność banku należy podzielić na osiem pionów operacyjnych⁷⁹. W każdym pionie operacyjnym wynik brutto stanowi ogólny wyznacznik skali działalności banku w tym obszarze, a tym samym prawdopodobną wielkość ekspozycji narażoną na ryzyko operacyjne. Obciążenie kapitałowe dla każdego z pionów oblicza się mnożąc wynik brutto przez czynnik przypisany każdemu z nich (oznaczony jako β) (tabela 3).

Tabela 3. Piony operacyjne i wyznacznik β

Piony operacyjne	Współczynnik β
1. Bankowość inwestycyjna (β_1)	18%
2. Działalność dealerska (β_2)	18%
3. Detaliczna działalność brokerska (β_3)	12%
4. Bankowość komercyjna (β_4)	15%
5. Bankowość detaliczna (β_5)	12%
6. Płatności i rozliczenia (β_6)	18%
7. Usługi agencyjne (β_7)	15%
8. Zarządzanie aktywami (β_8)	12%

Źródło: Dyrektywa 2006/48/WE, Załącznik X, Część 2, Tabela 2.

Czynnik β jest przybliżeniem relacji (obliczonej dla sektora) faktycznie poniesionych strat z tytułu ryzyka operacyjnego w danym pionie do ogólnego poziomu wyniku brutto generowanego w tym pionie. Łączne obciążenie kapitałowe oblicza się jako trzyletnią średnią sum regulacyjnych obciążeń kapitałowych dla każdego z pionów operacyjnych w każdym roku. Ujemne obciążenia kapitałowe mogą w jakimkolwiek pionie w każdym roku kompensować dodatnie obciążenia w innych pionach. W przypadku gdy łączne obciążenie kapitałowe dla wszystkich pionów jest w danym roku ujemne, wówczas należy wpisać wartość zero w liczniku wzoru:

$$O_s = \left\{ \sum_1^3 \max \left[\sum (WB_{1-8} \times \beta_{1-8}); 0 \right] \right\} / 3$$

gdzie:

O_s – obciążenia kapitałowe obliczone metodą standardową,

WB_{1-8} – roczny wynik brutto dla każdego z pionów operacyjnych,

β_{1-8} – stały współczynnik dla każdego pionu (tabela 3).

Warunkiem stosowania metody TSA jest spełnienie podstawowych standardów zarządzania ryzykiem, ale także warunków minimalnych (kryteriów jakościowych) dotyczących posiadania zintegrowanego systemu zarządzania ryzykiem operacyjnym oraz kontroli. Proces liczenia wymogu kapitałowego jest trzyetapowy, a mianowicie bank musi:

- 1) przyporządkować swoje wyniki odsetkowe i pozaodsetkowe netto z poprzednich trzech lat do poszczególnych linii biznesowych;
- 2) wyliczyć indywidualny wymóg kapitałowy dla każdej linii biznesowej (przemnożyć średni trzyletni wynik odsetkowy i pozaodsetkowy netto przez współczynnik procentowy przyporządkowany do danej linii biznesowej);
- 3) obliczyć sumę wymogów z poszczególnych linii biznesowych.

Jeśli w którejkolwiek z obserwacji uwzględnianych przy wyliczaniu średniej z trzech lat suma wyniku odsetkowego i pozaodsetkowego netto dla danej linii biznesowej jest ujemna lub równa zero, w rachunku średniej dla tej linii biznesowej suma ta musi być uwzględniona w wartości zero oraz obserwacja ta musi być uwzględniona zarówno w liczniku, jak i w mianowniku.

⁷⁹ Ich szczegółowe definicje zawarto w załączniku 6. do *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit. lub w Części 2 Załącznika X Dyrektywy 2006/48/WE.

Alternatywna metoda wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka operacyjnego (ASA) może być stosowana po uzyskaniu zgody właściwych władz⁸⁰. Jest ona wariantem metody standardowej, w którym stosuje się odmienne wskaźniki dla dwóch linii biznesowych (bankowości detalicznej i bankowości komercyjnej). Dla tych linii biznesowych podstawą wskaźnika nie jest wynik brutto, lecz wolumen kredytów. Podobnie jak w metodzie standardowej, w metodzie ASA, ogólne obciążenie kapitałowe oblicza się poprzez sumowanie regulacyjnych obciążeń kapitałowych dla poszczególnych ośmiu linii biznesowych. W celu stosowania tej metody bank powinien spełniać szereg warunków określonych w CRD, w tym m.in. działalność banku musi się koncentrować przede wszystkim na obszarze bankowości detalicznej i/lub bankowości komercyjnej. Działalność w tych liniach biznesowych musi stanowić co najmniej 90% całkowitego wyniku. Bank ma obowiązek wykazania, że znaczącą część portfela kredytowego z działalności detalicznej i/lub komercyjnej stanowią kredyty charakteryzujące się wysokim poziomem prawdopodobieństwa niewykonania zobowiązania (PD). Bank chcący stosować ASA musi udowodnić, że stosowanie metody standardowej TSA mogłoby prowadzić do istotnego dublowania wymogów kapitałowych. Wymóg kapitałowy na ryzyko operacyjne wyliczany według ASA jest tożsamy z tym, wyliczonym według metody TSA, za wyjątkiem wymogów kapitałowych na ryzyko operacyjne dla działalności detalicznej i komercyjnej. Dla tych linii biznesowych, średnia arytmetyczna wartości nominalnej kredytów i pożyczek wyliczona za okres trzech lat jest mnożona przez 0,035, a następnie przez odpowiedni wskaźnik procentowy przypisany danej linii biznesowej.

Zastosowanie zaawansowanych metod pomiaru ryzyka operacyjnego wymaga akceptacji ze strony instytucji nadzorczej. Wymóg kapitałowy jest równy wielkości ryzyka określonego przez wewnętrzny system pomiaru banku, przy zastosowaniu kryteriów ilościowych i jakościowych. Komitet Bazylejski nie określił metod ani zasad tego pomiaru. Bank musi wykazać, bez względu na stosowaną metodę, że jego pomiar ryzyka operacyjnego spełnia standard solidności porównywalny do standardu stosowanego w metodzie IRB dla ryzyka kredytowego. Bank musi też posiadać niezależną komórkę zarządzania ryzykiem operacyjnym, która jest odpowiedzialna za zaprojektowanie, wdrożenie, monitorowanie i kontrolę systemu pomiaru ryzyka operacyjnego. Rodzaje zdarzeń, które skutkują stratą określono w załączniku 7. do dokumentu bazylejskiego oraz w Części 5 Załącznika X *Dyrektywy 2006/48/WE*. Bank może zostać zobowiązany do obliczania kapitału regulacyjnego jako sumy oczekiwanej straty (EL) i nieoczekiwanej straty (UL). Z tego obowiązku może być zwolniony, jeżeli udowodni, że w wewnętrznej praktyce ujmuje w odpowiedni sposób EL. Wówczas w obliczeniach koncentruje się na UL. Bank może zastosować w pomiarze wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka operacyjnego redukcję ryzyka w wyniku ubezpieczenia (20% ogólnego obciążenia).

W CRD określono, że stosowanie zaawansowanych metod pomiaru ryzyka operacyjnego wymaga, aby bank dowiódł właściwym organom nadzorczym, że spełnia ogólne normy zarządzania ryzykiem oraz wymienione normy ilościowe i jakościowe z Części 3., Załącznika X⁸¹.

5.2. Opcje narodowe w warunkach stosowania standardowych metod wyliczania wymogów kapitałowych

Bank, który stosuje metodę standardową lub zaawansowanego pomiaru nie będzie mógł przejść do stosowania prostszych metod obliczania wymogu kapitałowego z tytułu ryzyka operacyjnego, z wyjątkiem sytuacji, gdy przedstawi racjonalny powód takiej zmiany i uzyska zgodę właściwych władz⁸². Z badań przeprowadzonych przez polski nadzór bankowy wynika, że większość banków zamierza stosować metodę standardową. Prezentowana opcja zostanie przyjęta. Bank pragnący stosować inne metody niż metoda wskaźnika podstawowego będzie musiał spełnić określone kryteria w zakresie zarządzania ryzykiem operacyjnym. Ponadto, jeżeli bank stosujący metodę bardziej zaawansowaną, przestanie spełniać kryteria kwalifikujące go do używania tej metody, może zostać zo-

⁸⁰ *Dyrektywa 2006/48/WE*, s. 179.

⁸¹ Zob. *Dyrektywa 2006/48/WE*, op. cit., s. 180–182.

⁸² *Dokument Konsultacyjny DK/04/OPR*, op. cit. s. 14.

bowiązany przez nadzór bankowy do stosowania prostszych metod. Przejście do metod prostszych, powstałe z inicjatywy banku, będzie możliwe po odpowiednim uzasadnieniu i akceptacji nadzoru.

Polski nadzór bankowy zamierza zezwolić bankom krajowym na stosowanie metody ASA, jeżeli spełnią wymagane warunki. Przejście do metody TSA nie może odbyć się bez zgody tego nadzoru. Problemem pozostaje to, że w CRD nie określono sposobu, w jaki bank ma udokumentować istotne prawdopodobieństwo niewykonania zobowiązań w bankowości detalicznej i komercyjnej. Spośród wielu możliwości, rozważany jest wymóg przedstawienia przez bank odpowiedniej dokumentacji o posiadanych typach kredytów zagrożonych dużym prawdopodobieństwem niewykonania zobowiązania i określenie, jaki stanowią procent portfela. Sprawa byłaby o wiele prostsza, gdyby zezwolenie na stosowanie metody alternatywnej otrzymały tylko te banki, które stosują metodę IRB w odniesieniu do ryzyka kredytowego (łatwo obliczyć PD).

W CRD nie określono szczegółowych zasad, według których można przyporządkować poszczególne elementy rachunku wyniku brutto do odpowiednich linii biznesowych, ale w dokumencie bazylejskim przedstawiono przykład metody takiego alokowania⁸³. Polski nadzór bankowy zamierza z niej skorzystać⁸⁴. Oto dodatkowe zasady wyodrębnienia:

- 1) cała działalność banku musi być w sposób wyczerpujący zaklasyfikowana do 8 linii biznesowych,
- 2) każda działalność bankowa i niebankowa, której nie da się w prosty sposób zaklasyfikować w systemie linii biznesowych, lecz która stanowi funkcję pomocniczą wobec działalności ujętej w systemie, musi być przydzielona do wspomaganej przez nią linii biznesowej; jeśli funkcja pomocnicza wspomaga więcej niż jedną linię biznesową, należy zastosować obiektywne kryteria klasyfikacji,
- 3) jeżeli (przy alokacji wskaźnika wyniku) danej działalności nie da się zaklasyfikować do konkretnej linii biznesowej, to należy ją powiązać z linią biznesową, która podlega najwyższemu obciążeniu; ta sama linia biznesowa w równym stopniu stosuje się do każdej związanej z nią działalności pomocniczej,
- 4) do celów alokowania wskaźnika wyniku do linii biznesowych banki mogą stosować wewnętrzne metody wyceny, pod warunkiem że wskaźnik wyniku banku ogółem (zarejestrowany zgodnie z metodą bazowego wskaźnika) będzie nadal równy sumie wskaźników z 8 linii biznesowych; system wewnętrznych cen transferowych stosowanych w celu wyliczenia wymogów kapitałowych dla ryzyka operacyjnego powinien być tożsamy z systemem wykorzystywanym do innych celów np. do sprawozdawczości zarządczej,
- 5) powiązanie działalności z liniami biznesowymi przeprowadzane w celach obliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka operacyjnego musi być zgodne z definicjami linii biznesowych, stosowanymi do obliczania kapitału regulacyjnego z tytułu innych kategorii ryzyka, tzn. ryzyka kredytowego i ryzyka rynkowego,
- 6) stosowany proces powiązania musi być jasno udokumentowany; w szczególności, pisemne definicje linii biznesowych muszą być wystarczająco jasne i szczegółowe, aby umożliwić stronom trzecim odtworzenie procesu powiązania, dokumentacja musi, między innymi, jasno uzasadniać ewentualne wyjątki i odstępstwa,
- 7) bank musi mieć procedury dotyczące powiązania ewentualnych nowych rodzajów działalności lub produktów z liniami biznesowymi,
- 8) zarząd jest odpowiedzialny za politykę powiązania (która podlega zatwierdzeniu przez radę nadzorczą),
- 9) proces powiązania działalności z liniami biznesowymi musi podlegać niezależnemu badaniu.

⁸³ Zob. *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 243.

⁸⁴ Ibidem, s. 244–245.

Państwa członkowskie UE mogą zezwolić instytucjom kredytowym na stosowanie, do dnia 31 grudnia 2012 r., dla linii biznesowej – bankowość inwestycyjna i działalność dealerska współczynnika procentowego w wysokości 15%. Do zastosowania tej obniżki przez bank konieczne jest, aby wskaźnik wyniku dla tej linii stanowił, co najmniej 50% wskaźnika wyniku dla wszystkich linii biznesowych. Takie rozwiązanie, w opinii polskiego nadzoru bankowego, nie będzie zastosowane, ponieważ może przyczynić się do wzrostu ryzyka operacyjnego⁸⁵.

⁸⁵ Dokument konsultacyjny DK/04/OPR, op. cit., s. 20–21.

6

Zmiany w szacowaniu ryzyka rynkowego

W celu określenia wymogu kapitałowego z tytułu ryzyka rynkowego należy oszacować jego wielkość. Komitet Bazylejski zaproponował w tym przypadku dwie metody: standardową, której podstawą są ściśle określone wagi ryzyka i metodę szacowania w banku, z zastosowaniem wewnętrznie opracowanego modelu, po uzyskaniu zgody instytucji nadzorczej⁸⁶. Przy podejściu standardowym wydziela się 5 składników ryzyka, które podlegają pomiarowi, a następnie są sumowane i wynik ten stanowi ryzyko całościowe. Metody te są szeroko opisane w literaturze bankowej, a metoda standardowa także w cytowanej uchwale nr 4/2004 KNB⁸⁷.

W Nowej Umowie Kapitałowej wprowadzona zostaje definicja portfela handlowego, która zastępuje dotychczasową. Portfel handlowy banku określono w Dyrektywie 2006/49/WE. Zawiera on wszystkie pozycje w instrumentach finansowych i w towarach, utrzymywane z przeznaczeniem handlowym lub w celu zabezpieczenia innych składników tego portfela, których zbywalność albo nie podlega żadnym ograniczeniom umownym, albo które można zabezpieczyć⁸⁸.

Instrument finansowy stanowi dowolny kontrakt, którego wynikiem jest powstanie aktywów finansowych w jednym podmiocie i finansowego zobowiązania lub instrumentu kapitałowego w innym podmiocie. Obejmuje on pierwotny instrument finansowy (lub instrumenty kasowe), jak i finansowy instrument pochodny. Aktywa finansowe stanowią gotówkę, prawo do otrzymywania gotówki lub innego aktywa finansowego; kontraktowe prawo do wymiany aktywów finansowych na potencjalnie korzystnych warunkach lub instrument kapitałowy. Zobowiązanie finansowe stanowi przyrzeczenie kontraktowe na dostarczenie gotówki, innych aktywów finansowych lub wymiany zobowiązań finansowych na potencjalnie niekorzystnych warunkach. Pozycje utrzymywane z zamiarem handlowym to takie, które przeznaczone są do odsprzedaży w krótkim okresie w celu odniesienia korzyści ze zmian cen lub ustalenia zysków arbitrażowych (pozycje własne, powstałe w wyniku obsługi klienta, aktywizacji rynku itp.). Z kolei pozycja zabezpieczająca ma znacznie lub całkowicie kompensować elementy ryzyka innej pozycji portfela handlowego.

W dokumencie bazylejskim określono podstawowe wymogi objęcia instrumentów finansowych zasadami dotyczącymi portfela handlowego. Oto one:

- Udokumentowana strategia handlowa sformułowana dla pozycji/instrumentu lub portfeli, zaakceptowana przez zarząd, która winna obejmować określenie przewidywanego okresu utrzymywania.
- Zdefiniowane zasady polityki i procedury aktywnego zarządzania pozycją, które muszą określać, że:
 - pozycją zarządza się w jednostce handlowej;
 - ustalane są limity pozycji i monitoruje się ich przestrzeganie;
 - dealerzy posiadają autonomię w zakresie otwierania/zarządzania pozycją w ramach uzgodnionych limitów i zgodnie z ustaloną strategią;
 - pozycje podlegają wycenieniu rynkowej co najmniej w okresach dziennych, a w przypadku wyceny modelowej – parametry muszą być poddawane codziennej ocenie;

⁸⁶ Zob. Część B poprawki do Umowy Kapitałowej w sprawie ryzyka kredytowego, BCBS, 1996.

⁸⁷ Zob. Iwanicz-Drozdowska, Nowak (2002), s. 63–64; P. Dziekański (2003), s. 15–18.

⁸⁸ Zob. Art. 11 Dyrektywy 2006/49/WE Parlamentu Europejskiego i Rady UE z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych, s. 207.

- pozycje sprawozdawane są zarządowi jako integralna część procesu zarządzania ryzykiem w instytucji;
- pozycje podlegają aktywnemu monitorowaniu z uwzględnieniem źródeł informacji rynkowej (należy dokonywać oceny zbywalności albo możliwości zabezpieczenia pozycji lub elementów ryzyka portfela). Obejmuje to ocenę jakości i dostępności wejściowych danych rynkowych, która przekłada się na proces oceny; poziom obrotów na rynku, skalę pozycji zbywanych na rynku, itp.
- Zdefiniowano politykę i procedury monitorowania pozycji na tle strategii handlowej banku, łącznie z monitorowaniem obrotów i długotrwałych pozycji w portfelu handlowym banku⁸⁹.

Zawarto też wytyczne dla banków w zakresie ostrożnej wyceny pozycji portfela handlowego (rynkowa, modelowa, niezależna weryfikacja ceny)⁹⁰.

W Dyrektywie 2006/49/WE szczegółowo scharakteryzowano transakcje handlowe określając:

- wymogi, jakie muszą spełnić pozycje/instrumenty lub portfele, aby miały przeznaczenie handlowe,
- systemy i mechanizmy kontroli w celu zapewnienia ostrożnych i wiarygodnych oszacowań cenowych,
- wewnętrzne instrumenty zabezpieczające, czyli pozycje, które w istotny sposób lub całkowicie kompensują element ryzyka,
- uwzględnienie w portfelu handlowym, czyli zasady i procedury zaliczania pozycji do portfela handlowego w związku z obliczeniem wymogów kapitałowych⁹¹.

Zgodnie z cytowaną Dyrektywą wymogi kapitałowe z tytułu działalności zaliczonej do portfela handlowego powinny być obliczane z tytułu:

- ryzyka pozycji (szczególnego i ogólnego),
- ryzyka rozliczenia i ryzyka kredytowego kontrahenta,
- ryzyka walutowego,
- ryzyka cen towarów,
- koncentracji zaangażowań⁹².

W Dyrektywie 2006/49/WE utrzymano dwie metody obliczenia wymogów kapitałowych, czyli standardową i modeli wewnętrznych, z tytułu działalności handlowej, więc tak jak zapisano w dokumencie bazylejskim. Modele wewnętrzne mogą jednak być zastosowane wyłącznie do obliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka pozycji, ryzyka walutowego i ryzyka cen towarów, za zgodą właściwych organów nadzorczych⁹³. Organy te mogą także zezwolić na wyliczanie wymogów kapitałowych z tytułu działalności zaliczanej do portfela handlowego zgodnie z 1 art. 75 lit. a) Dyrektywy 2006/48/WE oraz ust. 6, 7 i 9 Załącznika II do Dyrektywy 2006/49/WE, o ile rozmiar tej działalności spełnia następujące warunki:

- portfel handlowy nie przekracza 5% łącznego portfela działalności,
- suma pozycji w portfelu handlowym nie przekracza 15 mln euro,
- portfel handlowy nigdy nie przekracza 6% łącznego portfela, a suma pozycji w portfelu nigdy nie przekracza 20 mln euro⁹⁴.

⁸⁹ *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 171–172 (art. 688).

⁹⁰ *Ibidem*, s. 172–174 (art. 690–701).

⁹¹ *Zob. Dyrektywa 2006/49/WE*, Załącznik VII, Część A, B, C, D, s. 245–248.

⁹² *Ibidem*, Załącznik I, II, III, IV, VI.

⁹³ *Ibidem*, Załącznik V, s. 239–243.

⁹⁴ *Ibidem*, art. 18, ust. 2.

7

Proces analizy nadzorczej

Przekazywanie bankom coraz większych kompetencji w zakresie szacowania ryzyka i adekwatności kapitałowej wymaga wyznaczenia granic decyzyjnych i wzmocnienia nad nimi kontroli. W filarze drugim przedstawiono najważniejsze zasady analizy nadzorczej, jej przejrzystość i odpowiedzialność, a także wytyczne zarządzania ryzykiem. Pośród podstawowych zasad⁹⁵ analizy nadzorczej (Filar 2) wymienia się następujące zachowania formalne:

1. Banki powinny posiadać proces oceny swojej ogólnej adekwatności kapitałowej w relacji do swojego profilu ryzyka oraz strategię utrzymywania poziomu kapitału.
2. Instytucje nadzorcze winny przeprowadzać przeglądy i kontrolować wewnętrzną bankową ocenę i strategię adekwatności kapitałowej, a także zdolność do monitorowania i zapewniania zgodności z regulacyjnymi parametrami kapitałowymi. Instytucje nadzorcze winny podejmować odpowiednie działania nadzorcze, jeśli nie oceniają wyników tego procesu zadowolająco.
3. Instytucje nadzorcze winny oczekiwać od banków funkcjonowania przy parametrach kapitałowych wyższych niż regulacyjne minimum i mieć możliwość wymagania od banków utrzymywania kapitału powyżej tego minimum.
4. Instytucje nadzorcze winny dążyć do interweniowania we wczesnych etapach, w celu zapobiegania możliwości obniżenia się kapitału poniżej poziomów minimalnych, wymaganych do zabezpieczenia charakterystyk ryzyka danego banku oraz winny domagać się natychmiastowych działań naprawczych, jeśli kapitał nie jest utrzymywany lub odtwarzany.

Ponadto zawarto w tym filarze zagadnienia, które nie zostały w pełni ujęte w procesie filaru pierwszego, a które dotyczą m.in. traktowania ryzyka stopy procentowej w portfelu bankowym, ryzyka kredytowego (testy warunków skrajnych, ryzyko rezydualne i ryzyko koncentracji kredytów), ryzyka operacyjnego, współpracy transgranicznej oraz sekurytyzacji⁹⁶.

Proces analizy nadzorczej ma na celu nie tylko zapewnienie bankom adekwatnego kapitału zabezpieczającego wszystkie rodzaje ryzyka ich działalności, ale także tworzenie sprzyjających warunków do opracowywania i stosowania lepszych technik zarządzania i monitorowania ryzykiem. Bardzo pozytywnym wydaje się to, że dostrzeżono relację pomiędzy wielkością kapitału utrzymanego przez bank i ryzykiem, siłą i efektywnością zarządzania ryzykiem w banku oraz procesami kontroli wewnętrznej. Jednak powiększanie kapitału regulacyjnego nie można postrzegać jako jedynej możliwości zabezpieczania się przed ryzykiem bankowym. Trzeba rozważyć również inne sposoby rozwiązywania tego problemu – umacnianie zarządzania ryzykiem, stosowanie wewnętrznych limitów, zwiększanie poziomu rezerw celowych i ogólnych oraz doskonalenie wewnętrznych systemów kontroli.

Cała filozofia analizy nadzorczej opiera się na wyszczególnionych wyżej czterech zasadach⁹⁷. Dzięki pierwszej kontrolowane jest przede wszystkim przygotowanie organizacyjne banku do sprostanienia minimalnym wymogom jakościowym. Rygorystyczny proces nadzoru posiada pięć cech: sprawowanie kontroli przez radę i zarząd banku, rzetelną ocenę kapitału, wszechstronną ocenę ryzyka, monitorowanie i sprawozdawczość oraz analizę kontroli wewnętrznej. Druga zasada skłania władze

⁹⁵ Opracowano na podstawie *Ujednolicenie pomiaru kapitału...* op. cit., s. 180–186 (art. 725–761).

⁹⁶ Proces analizy nadzorczej, a w szczególności oceny instytucji kredytowych (banków) zawarto w art. 123–143 i Załączniku XI *Dyrektywy 2006/48/WE*.

⁹⁷ Stanowią one uzupełnienie dokumentów opublikowanych wcześniej. *Podstawowe zasady efektywnego nadzoru bankowego*, BCBS, 1997; *Metodologia podstawowych zasad*, BIS, 1999.

nadzorcze do regularnego przeprowadzania przeglądów stosowanego w banku procesu oceny adekwatności kapitałowej, bankowej pozycji ryzyka, obliczonych poziomów kapitału oraz jego jakości. Okresowa analiza może obejmować kombinacje różnych elementów (inspekcje „na miejscu”, „zza biurka” dyskusje z kierownictwem banku, okresowa sprawozdawczość itp.). Zgodnie z trzecią zasadą banki powinny utrzymywać kapitał regulacyjny na poziomie wyższym niż minimalny, ze względu na niepewność związaną z otoczeniem sektora bankowego. Może bowiem wystąpić ryzyko, specyficzne dla poszczególnych banków, czy bardziej ogólne dla gospodarki, których nie uwzględniono w Filarze 1. Czwarta zasada określa działania, jakie powinny podejmować władze nadzorcze, aby zapobiec spadkowi kapitału poniżej minimalnych poziomów, a także zapewnić jego utrzymywanie i odtwarzanie. Wymaga to wyposażenia ich w narzędzia dostosowane do specyfiki działania banku i jego środowiska operacyjnego (np. ograniczenie wypłaty dywidendy lub udziałów, żądanie natychmiastowego podwyższenia kapitału, udoskonalenie wewnętrznego systemu kontroli itp.).

Banki będą zobowiązane do samodzielnej oceny i ustalania wartości kapitału wewnętrznego. Proces ten nazwano ICAAP (ang. *internal capital adequacy assessment process*)⁹⁸. Jest on częścią systemu zarządzania bankiem i zapewnia, że zarząd i rada nadzorcza:

- właściwie identyfikują i mierzą ryzyko,
- utrzymują odpowiedni kapitał wewnętrzny w odniesieniu do profilu ryzyka,
- stosują efektywny system zarządzania ryzykiem i dostosowują go do zmieniających się warunków funkcjonowania.

Polski nadzór bankowy oczekuje, że ICAAP będzie zawierał następujące elementy składowe:

- pisemne zasady polityki oraz procedury identyfikowania, pomiaru i raportowania ryzyka w działalności instytucji;
- opis procesu ustalania (alokacji) kapitału w zależności od poziomu ryzyka w instytucji (proces nazywany także przekształceniem miar ryzyka w ujęciu ilościowym w wymagania kapitałowe);
- opis procesu ustalania celów kapitałowych w zakresie adekwatności kapitałowej (docelowy poziom kapitału);
- opis systemu kontroli oraz audytu wewnętrznego⁹⁹.

Ważnym elementem drugiego filaru NUK jest ocena, przez nadzór bankowy, prawidłowości ustalania przez banki minimalnych wymogów kapitałowych. Odbywać się to będzie w ramach procesu SREP (ang. *supervisory review and evaluation process*), mającego na celu kompleksową ocenę profilu ryzyka, ocenę jakościowego bankowego ICAAP oraz zgodności działania banku z regulacjami ostrożnościowymi.

Nadzór bankowy postrzega SREP jako proces kompleksowy, składający się z:

- 1) identyfikacji, przeglądu i oceny profilu i narzędzi ograniczania ryzyka (ang. *risk assessment system* – RAS),
- 2) przeglądu i oceny jakości ICAAP,
- 3) przeglądu i oceny wyników ICAAP (kwoty kapitału wewnętrznego) w odniesieniu do oceny RAS,
- 4) oceny zgodności funkcjonowania banku z przepisami dotyczącymi działalności bankowej i bieżącego monitorowania tej zgodności (ocena ta obejmuje w szczególności prawidłowość ustalania minimalnych wymogów kapitałowych zgodnie z Filarem I),
- 5) identyfikacji słabości i nieprawidłowości w zakresie kapitału wewnętrznego i regulacyjnego oraz podejmowanie niezbędnych działań nadzorczych¹⁰⁰.

⁹⁸ Zob. *Drugi filar Nowej Umowy Kapitałowej, Dokument konsultacyjny DK/7/2F*, op. cit., s. 12.

⁹⁹ Ibidem, s. 12 oraz s. 13–14 (kluczowe elementy ICAAP).

¹⁰⁰ Ibidem, s. 20.

W rezultacie przeprowadzonego procesu SREP mogą zostać zastosowane wobec banku zalecenia i inne działania, związane z wykonywanym nadzorem bankowym. Rodzaj, zakres i intensywność tych działań będzie uzależniona od skali niekorzystnych zjawisk i ich negatywnego wpływu na bank.

8

Dyscyplina rynkowa

8.1. Zasady ujawniania informacji

Dyscyplinująca rola rynku ma służyć monitorowaniu i maksymalizacji efektywności działania podmiotu rynkowego poprzez upublicznianie o nim informacji. Komitet Bazylejski nie zamierza wprowadzić na rynku bankowym pełnej informacji o jego uczestnikach, ale wymaga, aby wszelkie informacje mające wpływ na decyzje inwestorów, konkurentów lub klientów banków były jawne. Głównym celem trzeciego filaru jest zatem wprowadzenie wysokich standardów dostępu do informacji finansowych, dlatego dokument bazylejski zwraca uwagę na konieczność stosowania jednolitych międzynarodowych standardów rachunkowości i sprawozdawczości. Formalna procedura informacyjno-sprawozdawcza została przedstawiona na schemacie 6.

Ważną sprawą jest zapewnienie logicznej spójności między sprawozdawczością wynikającą z Filaru 3. a wymaganiami standardów księgowych. Sprawozdania składane jako księgowe wymagania sprawozdawcze mogą stanowić dla banków w ramach Filaru 3. podstawę do spełnienia tych wymagań. Jednocześnie nie prowadzi to do nadmiernej i zbędnej sprawozdawczości. Bank powinien zdecydować, kierując się zasadą istotności, o zakresie sporządzanej sprawozdawczości. Informacja jest uznana za istotną, jeśli jej pominięcie lub przekłamanie mogłoby zmienić lub wpłynąć na ocenę lub decyzję jej użytkownika. Dając swobodę bankom w sprawie zakresu sprawozdawczości określono jednak jej częstotliwość. Powinna ona być sporządzana co pół roku, z pewnymi wyjątkami. Informacja jakościowa na temat ogólnej polityki i celów zarządzania ryzykiem w banku, systemów sprawozdawczych i definicji może być publikowana w odstępach rocznych. Sprawozdania dotyczące wskaźników adekwatności kapitałowej dla kapitału I kategorii, kapitału ogółem i ich składników muszą być składane kwartalnie.

Zachowane zostały zasady postępowania w przypadku informacji poufnych i chronionych. W takich sytuacjach bank nie musi ich ujawniać, ale zobowiązany jest przedstawić ogólną informację na temat przedmiotu wymagania oraz podać motywację takiego działania¹⁰¹. Techniczne zasady ujawnień określono szczegółowo w Dyrektywie 2006/48/WE¹⁰².

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na nieprecyzyjność użycia w Nowej Umowie Kapitałowej kategorii „dyscyplina rynkowa”. Główny sens tego terminu zawiera się bowiem w monitorowaniu działalności banków i oddziaływaniu na ich kierownictwa przez podmioty sektora prywatnego¹⁰³. Wymóg ujawniania informacji nie ma natomiast bezpośredniego wpływu na natężenie tego procesu, który jest silnie skorelowany z motywacją banków do właściwego zarządzania. Wymagania te mogą jednak pośrednio przyczynić się do wzmocnienia rynkowego monitorowania banków. Należy również podkreślić, że przestrzeganie zasad dyscypliny rynkowej przyczyni się w znacznym stopniu do umocnienia ładu korporacyjnego w bankach (ang. *corporate governance*), na który Komitet Bazylejski ds. Nadzoru Bankowego zwraca szczególną uwagę¹⁰⁴.

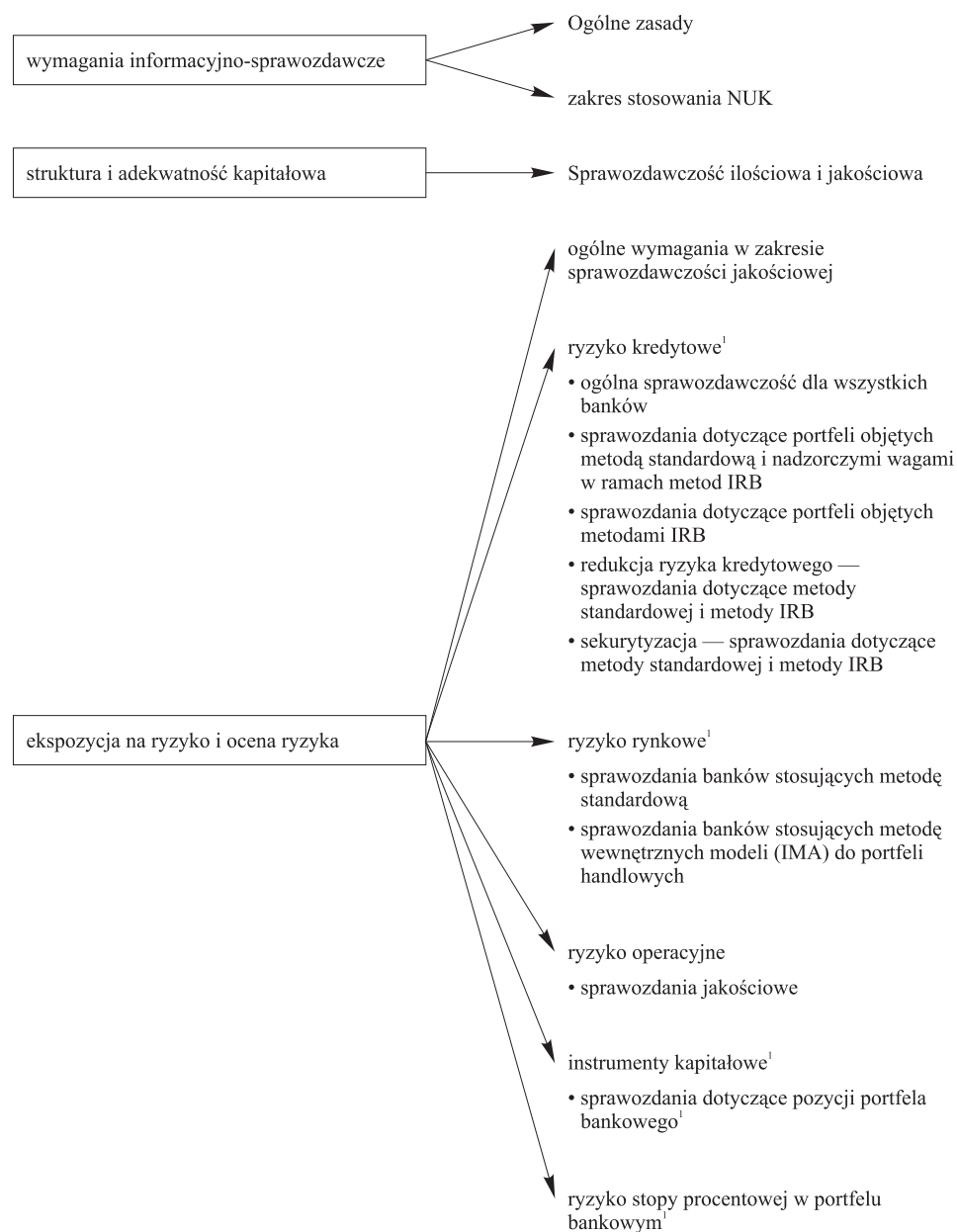
¹⁰¹ O znaczeniu Komitetu Bazylejskiego i Nowej Umowy Kapitałowej zob. Janc (2004), s. 111–124.

¹⁰² Zob. *Dyrektywa 2006/49/WE*, op. cit., Załącznik XII, s. 186–193.

¹⁰³ Zob. Jackowicz (2004), s. 17–18.

¹⁰⁴ *Enhancing corporate governance for banking organisations*, BCBS, July 2005, s. 17–18.

Schemat 6. System sprawozdawczości – gwarantem dyscypliny rynkowej

¹ Dotyczy sprawozdawczości ilościowej i jakościowej, a dla ryzyka kredytowego szacowanego metodami IRB także sprawozdawczości ilościowej historycznej

Źródło: opracowanie własne.

8.2. Zakres stosowania dyscypliny rynkowej w Polsce

Zgodnie z CRD banki zobowiązane są do prowadzenia polityki informacyjnej, która ma określać wymogi jakościowe w zakresie ujawniania informacji, łącznie z zasadami ich weryfikacji i częstotliwości dokonywania publikacji¹⁰⁵.

Polityka informacyjna powinna zostać ustalona i zatwierdzona przez władze banku, a wypełnianie obowiązków informacyjnych winno być nadzorowane przez wewnętrzne kontrole. Oprócz

¹⁰⁵ Trzeci filar. Ujawnienia, Dokument konsultacyjny DK/05 Ujawnienia, GINB, czerwiec 2005, s. 9.

tego powinny zostać uregulowane zasady ujawniania informacji przez bank, w szczególności tych, które odbiegają od powszechnie stosowanych praktyk ich publikowania. Wspomniane zasady powinny opisać obowiązujący proces oceny zakresu informacji, częstotliwości ich przekazywania oraz zasady jej weryfikacji wraz z działaniami zatwierdzania przekazywanych informacji. Władze banku powinny tam także ustalić zasady, wedle których pewnych informacji – ze względu na poziom ich istotności, poufności i wrażliwości nie ujawnia się. Polityka informacyjna powinna także określać wybrane media i miejsca docelowe ujawnianych informacji oraz kanały przepływu informacji. Banki zostały zobowiązane do publikowania ujawnianych informacji, a wśród nich własnych, aktualnych zasad polityki informacyjnej, co najmniej raz w roku.

Ze względu na duże znaczenie polityki informacyjnej dla dyscypliny rynkowej, nadzór bankowy przewiduje wprowadzenie obowiązku ogłaszania zasad polityki informacyjnej banku w miejscu wykonywania czynności, w sposób ogólnie dostępny dla innych uczestników rynku.

Zakres podmiotowy ujawnień został jednoznacznie określony, chociaż właściwe władze będą miały pewną swobodę w ustalaniu listy banków, zobowiązanych do przestrzegania wymogów trzeciego filaru. Opcja narodowa dotyczy możliwości objęcia obowiązkiem ujawnień niektórych podmiotów zależnych, które uznano za ważne oraz zwolnienie z tego obowiązku banków działających w grupach kapitałowych z krajów trzecich (spoza UE), które to grupy będą ujęte w porównywalnych ujawnieniach podmiotu macierzystego na bazie skonsolidowanej (z drugiej opcji polski nadzór bankowy nie zamierza skorzystać). Obowiązkiem ujawnień mają być objęte działające w Polsce:

- 1) instytucje kredytowe, które nie są ani podmiotami dominującymi, ani zależnymi,
- 2) instytucje kredytowe, które ze względu na skalę działania lub trudności związane z uzyskaniem wiarygodnych danych są wyłączone z procesu konsolidacji,
- 3) instytucje kredytowe, które mają status unijnej macierzystej instytucji kredytowej,
- 4) instytucje kredytowe, których podmiotami dominującymi są unijne macierzyste holdingi finansowe,
- 5) znaczące podmioty zależne unijnych macierzystych instytucji kredytowych lub holdingów finansowych¹⁰⁶.

Zaklasyfikowanie banku do jednej z wyżej wymienionych kategorii będzie miało wpływ na zakres ujawnianych informacji oraz zasady dokonywania tego rodzaju wyboru (sprawozdawczość jednostkowa, subskonsolidowana lub skonsolidowana).

Z powodu braku definicji dla podmiotów określonych w pkt. 5, polski nadzór bankowy proponuje, aby jako kryterium zaliczania banku do grupy znaczących podmiotów zależnych przyjąć spełnienie jednego z wymienionych warunków:

- notowanie na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych,
- udział w aktywach systemu bankowego $\geq 1\%$,
- udział w depozytach systemu bankowego $\geq 1\%$,
- udział w funduszach własnych systemu bankowego $\geq 1\%$.

Nadzór bankowy zamierza, raz w roku (stan na 31 grudnia roku poprzedzającego), ogłaszać listę wszystkich banków zobowiązanych do ujawnień¹⁰⁷, co nie wyklucza możliwości ujawnienia informacji przez inne banki.

W CRD określono pełną listę informacji, które banki są zobowiązane ujawniać w ramach trzeciego filaru¹⁰⁸. Banki mogą pominąć przy ujawnianiu informacje, jeżeli są one poufne, chronione lub nieistotne (polski nadzór zastosuje tę opcję). Jeżeli bank nie ujawni informacji z powyższych

¹⁰⁶ Ibidem, s. 10.

¹⁰⁷ Ibidem, s. 11–12 (lista banków objęta obowiązkiem ujawnień według stanu na 31 grudnia 2004 r.).

¹⁰⁸ Dyrektywa 2006/48/WE, Załącznik XII.

względów, wówczas będzie zobowiązany do publikacji oświadczenia o fakcie pominięcia, podania powodu zamieszczania i w zamian informacji ogólnej.

Banki zobowiązane będą do publikacji informacji co najmniej raz do roku, chociaż właściwe władze mogą skracać ten okres. Polski nadzór bankowy nie zamierza korzystać z tej opcji. Banki otrzymały również swobodę w decydowaniu o wyborze mediów oraz miejscu, w którym informacja dotycząca trzeciego filaru będzie publikowana, chociaż właściwe władze mogą nakazać użycia określonego rodzaju mediów i miejsca publikacji. Polski nadzór bankowy nie zamierza korzystać także z tej możliwości. Podobna sytuacja występuje przy weryfikacji ujawnianych informacji i polski nadzór nie przewiduje ustalania jej kryteriów. Publikacja informacji powinna być wykonana w możliwie najkrótszym czasie po zakończeniu okresu sprawozdawczego, chociaż właściwe władze mogą określić nieprzekraczalne terminy. Również z tego rozwiązania polski nadzór bankowy nie zamierza skorzystać i określać konkretnej daty. Można sądzić, że informacji będą ujawniane równocześnie z terminami zatwierdzania rocznych sprawozdań finansowych, ale jednak nie później niż 30 dni po tych terminach.

Konsekwencje Nowej Umowy Kapitałowej dla banków

9.1. Wpływ na cenę kredytu

Dla każdego klienta korzystającego z usług bankowych najważniejszą sprawą jest ich cena. Kredyt dominuje w portfelu usług, dlatego dyskusja nad efektem zmian regulacji dotyczących wymogów kapitałowych koncentruje się wokół jego ceny. Oszacowanie wpływu NUK na zmianę poziomu marż wymaga zrozumienia mechanizmu ustalania ceny kredytu w bankach stosujących zaawansowane metody controllingu i zarządzania ryzykiem. Kredyt bankowy jest produktem finansowym, a więc jest zrozumiałe, że jego cena nie może być niższa od kosztów jego uruchomienia. Na koszt kredytu składają się następujące elementy:

- standardowe koszty operacyjne,
- premia za zarządzanie strukturą bilansu (porównywalna do marży zysku),
- standardowe koszty ryzyka,
- koszt kapitału ekonomicznego¹⁰⁹.

Pierwsze dwa elementy kosztów nie wymagają wyjaśnień, natomiast dwa następne są trudniejsze do zrozumienia. Zgodnie z istotą ryzyka kredytowego bank udzielając kredytu musi przyjąć założenie, że w związku z tą czynnością mogą wystąpić straty. Opierając się na historycznych informacjach oraz dokonując prognoz na podstawie parametrów ekonomicznych, może estymować ich wysokość w przyszłości. Planowane straty powinny być zrównoważone przychodami, a więc bank zacznie postępować jak podmiot ubezpieczeniowy. Będzie zatem przenosił koszty strat na klientów w postaci premii za ryzyko, zawartej w cenie produktu bankowego. W takiej sytuacji wszyscy klienci, łącznie z tymi, którzy wywiązują się ze zobowiązań, zapłacą za straty związane z ryzykiem kredytowym. Obowiązywać będzie zasada ubezpieczeniowa: im więcej strat kredytowych, tym bardziej wzrośnie cena kredytu.

Wysokość premii, jaką zapłacą klienci zależeć będzie od oceny przez bank ich zdolności kredytowej mierzonej prawdopodobieństwem niewywiązania się ze zobowiązań, a także specyfiki transakcji (rodzaju produktu, dostarczonych zabezpieczeń, spodziewanego odzysku itp.). Suma premii zapłacona przez wszystkich klientów powinna (teoretycznie) równać się stracie oczekiwanej, liczonej według wzoru:

$$EL = PD \times LGD \times EAD^{110}$$

Faktycznie zrealizowane straty kredytowe mogą być wyższe niż strata oczekiwana, dlatego bank powinien utrzymywać pewien zasób kapitału, który pokryłby stratę nieoczekiwaną, zapobiegając tym samym ryzyku utraty płynności. Ten dodatkowy kapitał, dostarczony przez akcjonariuszy, nazywa się kapitałem ekonomicznym¹¹¹. Z punktu widzenia akcjonariuszy kapitał ten jest inwestycją, dlatego żądają z niego odpowiedniej stopy zwrotu, która dla banku jest kosztem jego pozyskania (dywidenda). Kapitał ekonomiczny związany jest z działalnością kredytową, jego koszt powinien zostać pokryty także przez klientów. W cenie kredytu znajdzie się zatem, oprócz standardowych kosztów ryzyka, także marża na pokrycie kosztów kapitału ekonomicznego.

¹⁰⁹ Zob. Krysiak (2006), s. 33.

¹¹⁰ Zob. Chorafas (2004), s. 21 i 133. Poszczególne elementy wzoru zgodnie z oznaczeniem przedstawionym w rozdziale szóstym.

¹¹¹ Ibidem, s. 132–138.

Cena kredytu zależeć będzie także od ratingu wewnętrznego. Klienci zobowiązani będą do przedstawiania bankom znacznie więcej informacji niż dotychczas. Ponieważ jednak będzie to podstawą do określenia niższej premii za ryzyko, także będą zainteresowani uzyskaniem jak najlepszego ratingu. W takiej sytuacji współpraca banku z klientem powinna zostać oparta na partnerstwie, chociaż banki narażone będą na ryzyko nadużycia (manipulowanie sprawozdawczością księgową, wykorzystywanie przez klientów wysokiego ratingu itp.). Klienci będą bowiem zainteresowani posiadaniem, jak najlepszego ratingu, gdyż znajdzie to odzwierciedlenie w cenie kredytu.

9.2. Przewidywane zmiany w bankach

Najważniejszym skutkiem NUK i CRD będzie zmiana wartości aktywów ważonych ryzykiem (inne wagi ryzyka) oraz włączenie ryzyka operacyjnego do rachunku współczynnika wypłacalności. Wpłyne to bezpośrednio na utrzymywanie przez banki wyższego poziomu kapitału niż obecnie, a więc także na wzrost kosztów jego pozyskania. Niektóre banki mogą mieć problemy z pozyskaniem kapitału, co wymusi ograniczenie zakresu ich działalności lub, wobec groźby ryzyka utraty rentowności, poddanie się procesowi przejęć. Należy zatem sądzić, że NUK spowoduje nową falę fuzji i przejęć na polskim rynku bankowym. Powinna ona jednak przyspieszyć rozwój małych i średnich przedsiębiorstw. Dla sektora bankowego też będzie korzystna, ponieważ banki staną się aktywniejsze i bardziej efektywne w wyniku zwiększenia liczby klientów. Potencjalnie klienci to mali i średni przedsiębiorcy, dla których zostaną uproszczone procedury kredytowe, co spowoduje, że będą traktowani jak detaliści, dzięki czemu banki będą mogły obniżyć wymogi kapitałowe¹¹².

Komitety Bazylejski prowadzi systematyczne badania wpływu proponowanych zmian na sektor bankowy (QIS – *Quantitative Impact Studies*). Polski sektor bankowy uczestniczył w QIS3 i QIS5 (12 banków, 80% aktywów sektora bankowego). Na podstawie wyników QIS3 szacuje się, że zastosowanie nowych miar ryzyka może przyczynić się do obniżenia współczynnika wypłacalności o 1,2% (metoda standardowa) oraz o 4% (metoda wewnętrznych ratingów)¹¹³. Szacunki Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego wskazują na spadek współczynnika wypłacalności średnio w sektorze od 2,2% do 5,4%, w zależności od przyjętej metody¹¹⁴. W takiej sytuacji znacznie pogorszyłoby się dokapitalizowanie polskiego sektora bankowego. Z QIS3 wynika, że wzrosną wymogi kapitałowe z tytułu ryzyka kredytowego¹¹⁵. Wyniki QIS5 zostały opublikowane w czerwcu¹¹⁶ 2006 r.

Tabela 4. Zmiany wymogu kapitałowego na ryzyko kredytowe w portfelach bankowych

Portfel – należności:	Zmiana w zależności od zastosowanej metody (w %)	
	Standardowa	IRB
Korporacyjne	-6,1	-28,5
Bakowe	-11,1	-0,1
Skarbu państwa	+27,2	+391,0
Detaliczne	-25,1	-54,3
Małych i średnich przedsiębiorstw:		
– korporacyjne	+1,5	-19,1
– detaliczne	-20,6	-45,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Results of the fifth quantitative impact study*, BIS, 2006, s. 75.

¹¹² Zob. Altman (2005), prezentacja wykładu, s. 23, 24.

¹¹³ Zob. *Raport o stabilności systemu finansowego czerwiec 2001–grudzień 2002*, NBP, s. 74 i 75.

¹¹⁴ Ibidem, s. 74.

¹¹⁵ Zob. Stefański (2006), s. 267.

¹¹⁶ Zob. *Results of the fifth quantitative impact study*, BIS, 2006.

Z QIS5 wynika, że – w porównaniu z obecnymi – znacznie zmniejszą się wymogi kapitałowe liczone według zasad Basel II. Skala zmniejszenia zależy będzie od metody stosowanej przez banki i wyniesie:

- przy metodzie standardowej – (-3%);
- przy metodzie IRB:
 - podstawowej – (-16,6%),
 - zaawansowanej – (-26,6%).

Zmiany kapitałowe w bankach zależą będą w dużym stopniu od umiejętności zarządzania aktywami. Transakcje otrzymujące wyższe wagi ryzyka będą wymagać więcej funduszy własnych, natomiast te o niższych wagach odpowiednio mniej. Łączny wymóg kapitałowy będzie zależał od struktury portfela kredytowego. Banki, które nie spełniają wymogów kapitałowych będą zmuszone do dokonania dopasowań. Banki, które prowadzą działalność kredytową mało elastycznie otrzymają bodziec do rozwoju, a gdy nie będzie takiej możliwości będą zmuszone poddać się procesowi konsolidacji (banki regionalne, funkcjonujące w niszy rynkowej). Polityka wobec preferowanych (strategicznych) klientów lub sektorów gospodarki będzie musiała być rozważna i banki będą musiały przejąć zwiększone koszty finansowania w pewnej części na siebie.

Nowa Umowa Kapitałowa i CRD doprowadzą do zmian organizacji działalności banków. Konieczna będzie głęboka ich restrukturyzacja.

- Banki będą musiały dostosować swoje strategie, procesy i procedury do wymagań minimalnych oraz standardów zalecanych w dokumencie bazylejskim.
- W bankach będą musiały zostać utworzone odrębne komórki organizacyjne do zarządzania systemami ratingowymi i zabezpieczeniami. Będą one niezależne od komórek organizacyjnych odpowiedzialnych za działalność kredytową. Nowa Umowa Kapitałowa wymagać będzie tworzenia rezerw od 0,40% do 45% od udzielanych kredytów. Lepsza kontrola ryzyka pomniejszy zatem kwoty rezerw.
- Odrębne komórki organizacyjne będą musiały być zorganizowane także do zarządzania ryzykiem operacyjnym banku.
- Nowe zadania przewidziano dla zespołów audytu wewnętrznego banku (rewizja procesów i dokumentacji ratingowych, jakości danych, jakości portfela kredytów i pozostałych należności itp.).
- Banki będą zmuszone dostosować systemy informatyczne, aby można było zarejestrować wszystkie niezbędne dane dotyczące ekspozycji i zabezpieczeń oraz wspomagać budżetowanie, planowanie, prognozowanie, prowadzenie hurtowni danych, wyliczanie wskaźników kluczowego ryzyka itp. Można sądzić, że największym problemem przyniesie identyfikacja i rewaluacja uznanych zabezpieczeń. Budowa struktury informatycznej i wdrożenie procesów potrzebnych do pełnej analizy ryzyka wymagać będzie:
 - zbudowania odpowiedniej platformy oprogramowania do obliczenia ryzyka;
 - integracji rozdrobnionych informacji o kliencie (znajomość historii transakcji);
 - wypracowania reguł biznesowych pozwalających ograniczyć ryzyko operacyjne;
- Znacznie wzrosną wymogi w zakresie wykwalifikowanej kadry, szczególnie niezbędnej we wszystkich jednostkach organizacyjnych banków zajmujących się zarządzaniem ryzykiem. Trzeba będzie wdrożyć i systematycznie doskonalić system szkoleń.

Przedstawione zmiany wymagać będą od banków dużego wysiłku inwestycyjnego oraz wydatków operacyjnych. W literaturze bankowej prezentowane są różne kwoty finansowe, które są niezbędne na dostosowanie organizacyjne i systemowe do wymogów określonych w NUK¹¹⁷. Za

¹¹⁷ Zob. Dziekański (2003), s. 67.

najbardziej wiarygodne należy uznać szacunki tych kosztów w odniesieniu do bieżących kosztów operacyjnych banków. Szacuje się, że w ciągu siedmiu lat średnie koszty akomodacji wynosić będą (w procentach rocznych kosztów operacyjnych): 4–5 w dużych bankach, 6–7 w średnich bankach i 10–12 w małych bankach¹¹⁸. W polskim sektorze bankowym nie ma dużych banków, według klasyfikacji EBC, a więc obciążenia finansowe banków będą wysokie. Można zatem sądzić, że wprowadzenie NUK i CRD spowodują duże zmiany w sektorze bankowym¹¹⁹.

9.3. Zagrożenia i utrudnienia dla banków

W literaturze bankowej zwraca się uwagę na trzy główne zagrożenia związane z wprowadzeniem Nowej Umowy Kapitałowej¹²⁰. Są to procykliczność, nieproporcjonalnie duże, negatywne oddziaływanie NUK na kraje rozwijające się i zdominowanie systemu przez największe banki. Coraz częściej podkreśla się także trudności w interpretowaniu i stosowaniu CRD¹²¹.

Procykliczność związana jest z prawdopodobieństwem zwiększania amplitudy cyklu koniunkturalnego i może powodować duże wahania wielkości wymogów kapitałowych, w wyniku wprowadzenia NUK. W przypadku wzrostu koniunktury, banki stosujące metodę IRB będą utrzymywać mniej kapitału w związku z poprawą ratingu klientów, rozwijać akcję kredytową lub nabywać aktywa. Odmienna sytuacja wystąpi w przypadku spadku koniunktury. Zjawisko procykliczności jest nieuniknione, bowiem pogarszanie się jakości portfeli banków w czasie dekonunktury jest zjawiskiem naturalnym. Powstaje jednak pytanie, czy nowe wymogi kapitałowe nie zwiększają skali tego zjawiska. Znalezienie metod likwidujących efekt procykliczności jest problemem, który nie został jeszcze rozwiązany.

Z dotychczasowych badań ilościowych (QIS) wynika, że najbardziej pokrzywdzone wprowadzeniem nowych wymogów kapitałowych będą podmioty suwerenne i banki rozwijających się krajów OECD. Jest to spowodowane relatywnie niskimi ratingami, a implementacja NUK i CRD spowoduje zastąpienie dotychczasowego podziału tych krajów na strefę A i B. Warto również zwrócić uwagę, że NUK preferować będzie bankowość detaliczną oraz średnie i małe przedsiębiorstwa¹²². Banki zorientowane na klienta detalicznego będą mogły obniżyć poziom kapitału regulacyjnego, co przyniesie im relatywną przewagę. Jest to w pewnym sensie korzystne dla małych banków, ale przede wszystkim skorzystają z tej szansy duże banki o silnym portfelu detalicznym (np. PKO BP SA, Pekao SA)¹²³.

Implementacja NUK wiąże się z wieloma dodatkowymi wyzwaniami i kosztami, dlatego prowadzone są różne badania mające na celu określenie jej wpływu na sytuację banków oraz stan ich przygotowań do stosowania nowych technik zarządzania ryzykiem. W październiku i listopadzie 2003 r. instytucja doradcza KPMG przeprowadziła badania wśród 303 instytucji finansowych z 39 krajów świata, w tym również z Polski. Wynika z nich, że ponad 90% ankietowanych instytucji rozpoczęło pracę na Basel II. Jednak 50% twierdziło, że jest na etapie planowania i wstępnych analiz, a 70% nie ukończyło etapu modelowania¹²⁴. Wskazano również na poważne bariery i przeszkody we wdrażaniu NUK (schemat 7).

Podobne badania zostały przeprowadzone przez Financial Times Research Centre w kwietniu i maju 2004 r. na zlecenie Accenture, Mercer Oliver Wyman i SAP¹²⁵. Próba liczyła 97 dużych banków prowadzących działalność w skali międzynarodowej (Europa Zachodnia, Azja i Ameryka Północna). Najważniejsze wnioski z tych badań są następujące:

¹¹⁸ Chorafas (2004), s. 24.

¹¹⁹ Zob. Stewart (2004).

¹²⁰ Zob. Dziekoński (2003), s. 69–71 oraz Dierick, Pires, Scheicher, Spitzer (2005), s. 29–44.

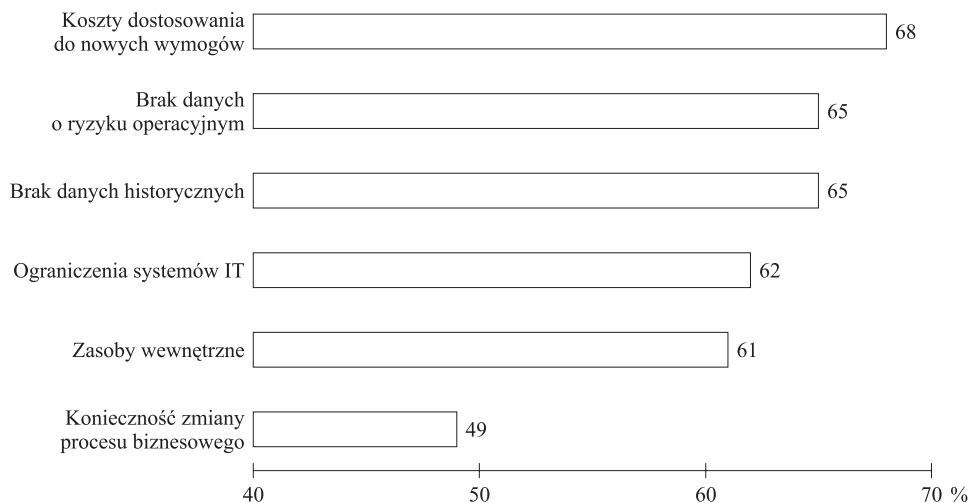
¹²¹ Zob. Imeson (2006).

¹²² Griffith-Jones, Segoviano, Spratt (2002), s. 11–12.

¹²³ Zob. Kuryłek (2004), s. B7.

¹²⁴ *Jest za mało czasu*, „Rzeczpospolita”, 2004, nr 139, s. B7.

¹²⁵ Zob. www.sap.com/poland/company/press/2_2004/6/nowa_umowa_bazyjska/index.aspx.

Schemat 7. Największe przeszkody we wdrażaniu NUK (w % odpowiedzi)

Źródło: Jest za mało czasu..., op. cit.

- około 80% respondentów widzi konieczność modyfikacji procesów zarządzania ryzykiem kredytowym,
- ponad 90% musi dokonać modyfikacji zarządzania ryzykiem operacyjnym,
- ponad 80% banków Europy i USA planuje wdrożenie metody IRB dla ryzyka kredytowego do 2007 r. (jednak ponad 50% z nich nie rozpoczęło fazy tworzenia i testowania narzędzi do oceny),
- mniej niż 50% planuje wdrożyć zaawansowane metody pomiaru ryzyka operacyjnego do 2007 r. (ma to być około 70% do 2010 r.),
- 63% respondentów dostrzega znaczące korzyści implementacji NUK w postaci lepszej alokacji kapitału oraz 37% spodziewa się obniżenia minimalnych wymogów kapitałowych,
- wszyscy oceniają, że nastąpi wzrost konkurencji oraz nasilenie procesu konsolidacji w sektorze bankowym.

10 Podsumowanie

W wyniku dokonanej analizy trudno jest jednoznacznie określić skutki wdrożenia NUK dla polskiego sektora bankowego. Brak jest bowiem bilansu korzyści i strat, który należałoby jak najszybciej przygotować. Podkreślić należy wysoki stopień trudności uregulowań zawartych w NUK i Dyrektywach, a także i szczegółowości rozwiązań. Implementacja ich stanowi poważne wyzwania dla banków i władz nadzorczych. Wystarczy przejrzeć projekty uchwał KNB w tych sprawach, które są dostępne na stronach internetowych Narodowego Banku Polskiego, a także interpretacje wydawane przez Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego¹²⁶. Mnogość tzw. opcji narodowych, chociaż trwają prace nad ich ograniczeniem, wymaga profesjonalizmu od kadry zatrudnionej w bankach i w nadzorze bankowym. Wskazać trzeba jednak na szanse banków krajowych po wdrożeniu nowych uregulowań, na zmniejszenie dystansu do banków z krajów wysoko rozwiniętych. Świadome zarządzanie ryzykiem kredytowym pozwoli na poprawę jakości portfela kredytowego i uniknięcie kosztów rezerw. Stosowanie systemów zapobiegania zdarzeniom związanym z ryzykiem operacyjnym pozwoli bankom bardziej efektywnie i bezpiecznie funkcjonować na rynku. Bezpieczeństwo funkcjonowania banków zostanie wzmocnione wprowadzeniem wysokich standardów sprawozdawczości i dostępu do informacji finansowej. Podsumowując, NUK i cytowane w opracowaniu Dyrektywy powinny przyczynić się do stabilności funkcjonowania banków w skali globalnej. Przyniosą one rewolucję w nadzorze nad bankami (instytucjami kredytowymi) i firmami inwestycyjnymi¹²⁷.

¹²⁶ *The IRB use test: background and implementary*, Basel Committee Newsletter No. 9, BCBS, September 2006.

¹²⁷ Ayadi (2006).

11 Bibliografia

1. Altman E.I. (December 2005): *Effects of the New Basel Capital Accord on Bank Capital Requirements for SMEs*. Credit Risk Seminar, Warsaw.
2. Ayadi R. (February 2006): *The game's not over yet for the capital Requirements Directive*. CEPS Policy Brief, No. 91 (dostępny na www.ceps.be).
3. Ayadi R. (September 2005): *The new Capital Requirements Directive: What are the missing Pieces to the Puzzle?*, Center for European Policy Studies, Policy Brief No. 82 (dostępny na www.isn.ethz.ch/pubs/details.cfm?id=13582).
4. *Bank failures in mature economies*. Basel Committee on Banking Supervision, Working Paper No. 13, April 2004.
5. Capiga M. (2005): *Kapitał klienta w banku*. TWIGGER, Warszawa.
6. Catarineu-Rabell E., Jackson P., Tsomocos D. (August 2003): *Procyclicality and the new Basel Accord – banks' choice of loan rating system*. London School of Economics, Discussion Paper 464.
7. Chorafas D.N. (2004): *Economic capital allocation with Basel II (cost, benefit and implementation procedures)*. Elsevier Butterworth-Heinemann, Oxford.
8. Część B poprawki do Umowy Kapitałowej w sprawie ryzyka kredytowego. Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego, Bazylea 1996 (www.bis.org/bcbc/publ/index.htm).
9. Dierick F., Pires F., Scheicher M., Spitzer K.G. (December 2005): *The New Basel Capital framework and its implementation in the European Union*. European Central Bank, Occasional Paper Series, No. 42.
10. *Dyrektywa 2006/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14.06.2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe*. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 177 z 30.06.2006 r.
11. *Dyrektywa 2006/49/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14.06.2006 r. w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych*. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 177 z 30.06.2006 r.
12. *Drugi filar Nowej Umowy Kapitałowej*. Dokument Konsultacyjny DK/7/2F (dostępny na www.nbp.pl/publikacje/nadzor_bankowy/pdf).
13. Dziekoński P. (czerwiec 2003): *Nowa Bazylejska Umowa Kapitałowa – konsekwencje dla rynku kredytowego*. „Materiały i Studia” nr 164, NBP, Warszawa.
14. *Enhancing corporate governance for banking organisations*, Consultative Document, Basel committee on Banking Supervision, July 2005.
15. Griffith-Jones St., Segoviano M.A., Spratt St. (December 2002): *Basel II and developing countries: diversification and portfolio effects*. Institute of Development Studies, University of Sussex.
16. *History of the Basel Committee and its Membership*. Basel Committee on Banking Supervision, March 2001.
17. Imerson M. (7 August 2006): *Dire prospectes for prospectus Directive*. „The Banker”, Londyn.
18. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*. Bank for International Settlements, Basel 2004.
19. *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A revised framework*. Bank for International Settlements, Updated November 2005 (dostępne na www.bis.org/publ/bcbs/107.pdf).
20. *International Convergence of capital Measurement and capital Standards. A revised framework. Comprehensive Version*. Bank for International Settlements, Basel, June 2006.
21. Iwanicz-Drozdowska M., Nowak A. (2002): *Ryzyko bankowe* (wyd. 2 zaktualizowane). SGH, Warszawa, s. 63–64.
22. Jackowicz K. (2004): *Dyscyplina rynkowa w bankowości. Rodzaje i możliwości zastosowania*. Wyd. WSzPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa.

23. Janc A. (2004): *Bank i jego miejsce w pośrednictwie finansowym okresu transformacji*. TWIGGER, Warszawa.
 24. *Jest za mało czasu*. „Rzeczpospolita” nr 139, 2004.
 25. Krysiak Z. (2006): *Ryzyko kredytowe a wartość firmy, pomiar i modelowanie*. Wyd. Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
 26. Kuryłek W. (2004): *Cisza przed burzą (nowe zasady określania niezbędnego kapitału doprowadzą do zmian w systemie bankowym i całej gospodarce)*. „Rzeczpospolita” nr 71.
 27. *Metoda standardowa wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego*. Dokumenty Konsultacyjne DK/02/SA, maj 2005 i DK/02/SA/2, październik 2005, GINB.
 28. *Metoda zaawansowana wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego*. Dokumenty Konsultacyjne DK/03/IRB, maj 2005, GINB.
 29. *Metoda zaawansowana wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego*. Dokumenty Konsultacyjne DK/03/IRB/2, październik 2005, GINB.
 30. *Metodologia podstawowych zasad*. Bank for International Settlements, październik 1999 (www.bis.org/bcbc/publ/index.htm).
 31. *Metody proste wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka operacyjnego*. Dokument Konsultacyjny DK/04/OPR, czerwiec 2005, GINB.
 32. *Metody proste wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka operacyjnego*. Dokument konsultacyjny DK/04/OPR, GINB, Warszawa, czerwiec 2005 (dostępny na www.nbp.pl/Publikacje/nadzor_bankowy/pdf).
 33. *Podstawowe zasady efektywnego nadzoru bankowego*. Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego, wrzesień 1997.
 34. *Raport o stabilności systemu bankowego czerwiec 2001 – grudzień 2002*. NBP (2003).
 35. Roy P. van (August 2005): *Credit ratings and the standardised approach to credit risk in Basel II*. European Central Bank, Working Paper Series No. 517.
 36. *Results of the fifth quantitative impact study*. Bank for International Settlements, Basel, 16 June 2006.
 37. *Rzetelne praktyki zarządzania i nadzorowania ryzyka operacyjnego*, Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego, Bazylea 2003 (www.bis.org/bcbc/publ/index.htm).
 38. Stefański M. (2006): *Kierunki ewolucji sektora bankowego w Polsce po 1989 r.* WSHE, Włocławek.
 39. Stewart J. (February 2004): *Basel II brings banking evolution*. „The Banker”, London.
 40. *Techniki redukcji ryzyka kredytowego*. Dokument Konsultacyjny DK/06/CRM, lipiec 2005, GINB.
 41. *The IRB use test: background and implementation*, Basel Committee Newsletter No. 9, BCBS, September 2006.
 42. *Trzeci filar. Ujawnienia*. Dokument Konsultacyjny DK/05/Ujawnienia, czerwiec 2005, GINB.
 43. *Ujednolicenie pomiaru kapitału i standardów kapitałowych w skali międzynarodowej. Znowelizowana metodologia*. Bazylejski Komitet ds. Nadzoru Bankowego, Bazylea, czerwiec 2004 (tłumaczone na zlecenie Związku Banków Polskich).
 44. *Walidacja zaawansowanych metod wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka kredytowego i operacyjnego*. DK/9/Walidacja, GINB, luty 2006 (dostępny na www.nbp.pl/publikacje/nadzor_bankowy/pdf).
- www.sap.com/poland/company/press/2_2004/6/nowa_umowa_bazylejska/index.aspx
www.nbp.pl/nadzor_bankowy/publikacje/dokumenty_konsultacyjne